

BB. 83

**PREGLED DISLOKACIJE I KOMANDNOG KADRA ZDRU-
ŽENIH JEDINICA NA TERITORIJI JUGOSLAVIJE I SU-
SEDNIH PODRUČJA NA DAN 1. JULA 1943. GODINE¹**

Poverljivo

Kopija br. 3-

GENERALŠTAB KOPNE NE VOJSKE
Operativno odeljenje I — 4. odsek

OPISNI PRIKAZ SITUACIJE ZDRUŽENIH JEDINICA²
(do brigada koje nisu u sastavu divizija)

Na dan 1. jula 1943 —, XXI

Prilog: jedna borbena zapovest³

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 2/463—558.

² U prikazu su date sve združene jedinice italijanske vojske. Redakcija, zbog ograničenosti prostora, objavljuje samo dislokaciju jedinica na teritoriji Jugoslavije i susednim područjima.

³ Reč je o grafičkom prikazu potčinjenosti jedinica, koji redakcija ne objavljuje pošto se potčinjenost vidi jasno i iz samog pregleda.

<i>Združene jedinice</i>	<i>Patčinjenost</i>	<i>Sedište komande</i>	<i>Imena komandanata — Nač. Štabova — komandanata pozadine⁴</i>
K-da Grupe armija „Istok“	Vrhovna komanda	Tirana (Albanija)	Komandant — general Rozi [Rosi] ⁵ Nač. štaba — gen. Điljoli [Giglioli] ⁶ Pom. nač. štaba — gen. Albert ⁷
Viša k-da oruž. sn. ital. ostrva u Jegejskom moru	Grupa armija „Istok“	Rodos (Jegejsko more)	Komandant — admiral Kampioni [Campioni] K-dant artiljerije — gen. Konsoli [Consoli] Nač. štaba — gen. Sekvi [Sequi] Pom. nač. štaba — puk. Andolini [Angiolini]
2. armija	Generalštab KoV	Sušak	Komandant — gen. Roboti [Robotti] K-dant artiljerije — gen. Dani [Gianni] K-dant inženjerije — gen. Amoroza [Amoroso] Nač. štaba — gen. Primijeri K. [Primieri C.] Pom. nač. štaba — puk. Kostamanja [Costamagna]
K-da pozadine ⁸		Sušak	K-dant pozadine ⁹ — gen. Điljo [Giglio]
8. armija	Generalštab KoV	Padova	Komandant — gen. Gariboldi ¹⁰ K-dant artiljerije — gen. Balota [Balotta] ¹¹ K-dant inženjerije — gen. Groso L. [Grosso L.] ¹² Nač. štaba — puk. Garidoli [Garigioli]

⁴ U originalu: Intendenti (intendenti).

⁵ Ecio (Ezio)

⁸ Emilio

⁷ Alesandro (Alessandro)

⁸ U originalu: Intendenza (intendantura).

⁹ U originalu: Intendente (intendant).

¹⁰ Italo

¹¹ Mario

¹² Luidi (Luigi)

<i>Združene jedinice</i>	<i>Potčinjenost</i>	<i>Sedište komande</i>	<i>Imena komandanata — Nač. štabova komandanata pozadine</i>
9. armija	Grupa armija „Istok“	Tirana (Albanija)	Komandant — general Dalmaco [Dalmazzo] K-dant artiljerije — gen. De Agazio [De Agazio] K-dant inženjerije — gen. Pjačentini G. [Piacentini G.] Nač. štaba — gen. Tuči [Tucci] Pom. nač. štaba — puk. Di Lorenzo [Di Lorenzo]
K-da pozadine		Tirana (Albanija) sa delegacijom u Valoni	Komandant pozadine — gen. Venji Ecio [Vegni Ezio]
11. armija	Grupa armija „Istok“	Atina (Grčka)	Komandant — gen. Vekjareli [Vecchiarelli] ¹³ K-dant artiljerije — gen. Cari [Zarri] ¹⁴ K-dant inženjerije — gen. Bomkompanji [Bomcompagni] Nač. štaba — gen. Gandini Č. ¹⁵ Pomoćnici nač. štaba: puk. Amatuči [Amatucci] puk, Mano [Manno]
K-da pozadine		Atina (Grčka)	K-dant pozadine — gen. Kalendi [Calendip]

¹³ Karlo (Carlo)

¹⁴ Kamilo (Camillo)

¹⁵ Čezare (Cesare)

M Atilio (Attilio)

ARMIJSKI KORPUSI

(popisani prema svom rednom broju)

<i>Združene jedinice</i>	<i>Potčinjenost</i>	<i>Sedište komande</i>	<i>Imena komandanata i načelnika štabova</i>
IV armijski korpus	9. armija	Drač (Albanija)	Komandant — gen. Spatoko [Spatocco] Nač. štaba — puk. Paskvini [Pasquini]
V armijski korpus	2. armija	Crikvenica (Hrvatska)	Komandant — gen. Skvero [Scuero] ¹⁷ Nač. štaba — puk. Capino [Zappino]
VI armijski korpus	2. armija	Dubrovnik (Hrvatska)	Komandant — gen. Pjaconi v. d. [Piazzoni] Nač. štaba — puk. Ciljana [Cigliana]
XI armijski korpus	2. armija	Ljubljana (It. Slovenija)	Komandant — gen. Gambara Nač. štaba — puk. Lučini [Lucini]
XIV armijski korpus	K-da Grupe armija „Istok"	Podgorica (Crna Gora)	Komandant — gen. Ronkalja [Roncaglia] ¹⁸ Nač. štaba — puk. Đanuci [Gianuzzi]
XVIII armijski korpus	2. armija	Split (It. Dalmacija)	Komandant — gen. Spigo ¹⁹ Nač. štaba — puk. Barbero
XXIII armijski korpus	8. armija	Trst	Komandant — general Ferero A. [Ferrerò A.] Nač. štaba — puk. Di Jani [Di Janni]

¹⁷ Antonio

¹⁸ Ercole (Ercole)

¹⁹ Umberto

<i>Združene jedinice</i>	<i>Potčinjenost</i>	<i>Sedište komande</i>	<i>Imena komandanata i načelnika štabova</i>
XXIV armijski korpus	8. armija	Udine	Komandant — general Canini L. [Zannini L.] ²⁰
XXV armijski korpus	9l armija	Elbasan (Albanija)	Komandant — general Mondino ²¹ Nač. štaba — puk. Cesari [Cessari]
XXVI armijski korpus	11. armija	Janina (Grčka)	Komandant — general Dela Bona [Della Bona] Nač. štaba — puk. Rosi C. [Rossi C.]

Napomena: 9. armiji potčinjen je i sektor „Skadar—Kosovo":

Komandant — general Negri P.²²

Nač. štaba — puk. Civoli [Civoli]

DIVIZIJE

(popisane prema svom rednom broju)

Napojjaena: Radi eventualnog istraživanja pogledati spisak po azbučnom redu, na str. 28.²³

<i>Združene jedinice</i>	<i>Potčinjenost</i>	<i>Sedište komande</i>	<i>Imena komandanata i načelnika štabova</i>
Peš. div. tip 1941 „Sforceska" (2.)	XXIII arm. korpus	Divača	Komandant — gen. Vakaro [Vaccaro] ²⁴ K-dant divizijske pešadije — gen. Rufo [Ruffo] ²⁵ Nač. štaba — ppuk. Maconi P. G. v. d. [Mazzoni]

²⁰ Likurgo (Licurgo)

²¹ Uberto

²² Paride

²³ Vidi AVII, NAV-T-821, r. 2/495.

²⁴ Mikele (Michele)

²⁵ Nikola (Nicola)

<i>Združene jedinice</i>	<i>Potčinjenost</i>	<i>Sedište komande</i>	<i>Imena komandanata i načelnika štabova</i>
Peš. div. „Re" (13.)	V arm. korpus	Senj (Hrvatska)	Komandant — gen. Peligra [Pelligra] K-dant div. pešadije — gen. De Bonis Nač. štaba — ppuk. Gaio G. v. d. 1 [Gallo G.]
Peš. div. „Izoncb" (14.)	XI arm. korpus	Novo Mesto (It. Slovenija)	Komandant — gen. Makario A. [Maccario A.] K-dant div. peš. Ceruti [Cerruti] Nač. štaba — ppuk. Rosi E. v. d. 2 [Rossi]
Peš. div. „Bergamo" (15.)	XVIII arm. korpus	Split (Ital. Dalmacija)	Komandant — gen. Bekuci v. d. [Becuzzi] K-dant div. peš. — gen. Grimaldi Nač. štaba — ppuk. Boski [Boschi]
Peš. div. „Mesina" (18.)	VI arm. korpus	Metković (Hrvatska)	Komandant — gen. Spikači [Spicacci] K-dant div. peš. — gen. Amato Nač. štaba — ppuk. De Martino
Peš. div. „Venecija" (19.)	XIV arm. korpus	Berane (Crna Gora)	Komandant — gen. Oksilija [Oxilia] ²⁶ K-dant div. peš. — gen. Izaska [Isasca] Nač. štaba — ppuk. Simoneli v. d. [Simonelli]
Peš. div. „Kačatori A" (22.)	XI arm. korpus	Ljubljana (Ital. Slovenija)	Komandant — gen. Rudero V. [Ruggero V.] K-dant div. peš. — gen. Madore Perni [Maggiore Perni] Nač. štaba — major Doti v. d. [Dotti]
Peš. div. „Ferara" (23.)	XIV arm. korpus	Nikšić (Crna Gora)	Komandant — gen. Frančeskini [Franceschini] ²⁷ K-dant div. peš. — puk. Tonareli [Tonarelli] Nač. štaba — ppuk. Torsielo [Torsiello] 3

- 1 Od 5. jula 1943. ppuk. Musko [Musco]
2 Od 10. jula 1943. ppuk. Karli [Carli]
3 Od 7. jula 1943. ppuk. Pičoki [Picciocchi]

- ²⁶ Đov. Batista (Giov. Battista)
²⁷ Antonio

<i>Združene jedinice</i>	<i>Potčinjenost</i>	<i>Sedište komande</i>	<i>Imena komandanata i načelnika štabova</i>
Peš. div. „Pinerolo" (24.)	III arm. korpus	Larisa (Grčka)	Komandant — gen. Benoli [Benolli] K-dant div. peš. — gen. Del Đudiče [Del Giudice] Nač. štaba — ppuk. Kurado [Currado]
Peš. div. „Piemonte" (29.)	VIII arm. korpus	Patras (Grčka)	Komandant — gen. Torezan [Torresan] ²⁸ K-dant div. peš. — gen. Matioli R. [Mattioli R.] Nač. štaba — ppuk. Gonela [Gonnella]
Peš. div. „Marke" (32.)	VI arm. korpus	Dubrovnik (Hrvatska)	Komandant — gen. Amiko [Amico] K-dant div. peš. — gen. Mauro Nač. štaba — ppuk. Blais
Peš. div. „Forli" (36.)	III arm. korpus	Atina (Grčka)	Komandant — gen. Arena ²⁹ K-dant div. peš. — gen. Morgari ³⁰ Nač. štaba — ppuk. Delomodarme [Dellomodarme]
Peš. div. „Modena" (37.)	XXVI arm. korpus	Janina (Grčka)	Komandant — gen. Karačolo v. d. [Carraciolo] ³¹ K-dant div. peš. — gen. Karosini [Carosini] ³² Nač. štaba — ppuk. Mengi [Menghi]
Peš. div. „Pulje" (38.)	3. armija	Prizren (Albanija)	Komandant — gen. D'Arrie K-dant div. peš. — gen. Baudino Karlo [Carlo] Nač. štaba — ppuk. Moreli [Morelli]

²⁸ Rudolfo

²⁹ Frančeskantonio (Francescantonio)

³⁰ Guljelmo (Guglielmo)

³¹ Italo

³² Etoe (Ettore)

<i>Združene jedinice</i>	<i>Potčinjenost</i>	<i>Sedište komande</i>	<i>Imena komandanata i načelnika štabova</i>
Peš. div. „Firence” (41.)	XXV arm. korpus	Debar (Albanija)	Komandant — gen. Aci A. v. d. [Azzi A.] K-dant div. peš. — gen. Pićini [Piccini] Nač. štaba — major Kjaricia v. d. [Chiarizia]
Peš. div. „Parma” (49.)	IV arm. korpus	Valona (Albanija)	Komandant — gen. Podio ³³ K-dant div. peš. — gen. Kleriko [Clerico] Nač. štaba — ppuk. Bernardo
Peš. div. tip. 1941. „Torino” (52.)	XXIV arm. korpus	Gorica	Komandant — gen. Kral [Krali] ³⁴ K-dant div. peš. — gen. Pavan A. Nač. štaba — ppuk. Negroni
Peš. div. „Areco” (53.)	XXV arm. korpus	Korča (Albanija)	Komandant — gen. D'Arminio M. v. d. K-dant div. peš. — puk. D'Agostino v. d. Nač. štaba — ppuk. Vercenjasi [Verzegnassi]
Peš. div. „Lombardia” (57.)	XI arm. korpus	Karlovac (Hrvatska)	Komandant — gen. Sipione v. d. [Scipione] K-dant div. peš. — gen. Pitau [Pittau] ³⁵ Nač. štaba — ppuk. Sili O. ¹⁾ [Sili O.]
Peš. div. tip 1941. „Peruda” (151.)	XIV arm. korpus	Cetinje (Crna Gora)	Komandant — gen. Pentimali [Pentimali] K-dant div. peš. — gen. Kanistra [Canistra] Nač. štaba — ppuk. Grimaldi v. d.

1) Od 6. jula 1943. ppuk. Batalja [Battaglia]

³³ Luidi (Luigi)

³⁴ Luidi (Luigi)

³⁵ Benij amino (Beniamino)

<i>Združene jedinice</i>	<i>Potčinjenost</i>	<i>Sedište komande</i>	<i>Imena komandanata i načelnika štabova</i>
Peš. div. tip 1941. „Mačerata” (153.)	V arm. korpus	Delnice (Ital. Slovenija)	Komandant — gen. Đardina [Giardina] ¹⁾ K-dant div. peš. — gen. Cezareti [Cesaretti] Nač. štaba — puk. Fantini
Peš. div. tip 1941. „Murde” (154.)	VI arm. korpus	Dubrovnik (Hrvatska)	Komandant — gen. Kvara [Quarra] K-dant div. peš. — ppuk. Đordani v. d. [Giordani] Nač. štaba — ppuk. Karačini [Carracini]
Peš. div. tip 1941. „Emilija” (155.)	XIV arm. korpus	Herceg-Novi (Dalmacija)	Komandant — gen. Buta [Butta] ³⁷ K-dant div. peš. — gen. Negro Livio Nač. štaba — ppuk. Alfieri
Peš. div. tip. 1941. „Zara” (158.)	XVIII arm. korpus	Zadar	Komandant — gen. Vijale [Viale] K-dant div. peš. — gen. Đangreko [Giangreco] Nač. štaba — ppuk. Senatore v. d. 1)
Alpinska divizija „Taurinze” (1.)	XIV arm. korpus	Pljevija (Crna Gora)	Komandant — gen. Vivalda Nač. štaba — ppuk. Mene [Mene] 2)
Alpinska divizija „Julija” (3.) 3)	XXIV arm. korpus	Udine	Komandant — gen. Testi ³⁸ Nač. štaba — ppuk. Zenga [Zenga]

1) Od 5. jula 1943. ppuk. Banani [Gianani]

2) Od 10. jula 1943. ppuk. Ciljeri v. d. [Ciglieri]

3) U toku je reorganizovanje.

³⁶ Vinčenco (Vincenzo)

³⁷ Ugo

³⁸ Franko (Franco)

<i>Združene jedinice</i>	<i>Potčinjenost</i>	<i>Sedište komande</i>	<i>Imena komandanata i načelnika štabova</i>
Konjička divizija „Eudenio S.“ (1)	2. armija	Sušak (Ital. Slovenija)	Komandant — gen. Lomaljo [Lomaglio] Zamenik k-danta — gen. Lombard Nač. štaba — ppuk. Memo [Memmo] 1)
Oklopna div. cr. koš. »M« (1.) 2)	Generalštab KoV		Komandant — gen. Luzana [Lusana] Nač. štaba — gen. Cukor [Zucor]

BRIGADE KOJE NISU U SASTAVU DIVIZIJA

<i>Združene jedinice</i>	<i>Potčinjenost</i>	<i>Sedište komande</i>	<i>Imena komandanata</i>
XIV obalska brigada	V arm. korpus	Crikvenica (Hrvatska)	Komandant — gen. Amato Italo
XVII obalska brigada	XVIII arm. korpus	Trogir (Ital. Dalmacija)	Komandant — gen. Cigala Fulgozi [Cigala Fulgosi]
XXVIII obalska brigada	VI arm. korpus	Opuzen (Hrvatska)	Komandant — general Raka [Racca]

1) Od 5. jula 1943. major Pezapane v. d. [Pesapane]

2) U toku je formiranje od 1. jula

BR. 84

**IZVOD IZ MESECNOG IZVEŠTAJA KOMANDE 9. ARMIJE
OD 1. JULA 1943. O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI NA
TERITORIJI ZAPADNE MAKEDONIJE, KOSOVA I
CRNE GORE¹**

KOMANDA 9. ARMIJE

— Obaveštajno odeljenje —

V.P. 22, 1. jul 1943 — XXI:

IZVEŠTAJ

Prvi deo (politička aktivnost)

Albanija

Ispostava prefektore u Carevom Dvoru (Resan—Kruševo ZR—AD) pristupila je primeni odluke protiv ilegalaca sa tog područja. Tom merom sva imovina ilegalaca poverena je na čuvanje predsednicima opština dok ne stigne naređenje za interniranje rođaka ilegalaca. Bugarska opština Resan (Resan—Kruševo ZR—AF) izvestila je albanske vlasti "da je petorici ilegalaca sa područja Carev Dvor izdata dozvola za boravak u Bugarskoj u cilju obavljanja posla. Protiv njihove imovine i rođaka neće se primeniti sankcije te odluke.

(Obavešt. izvor 25. arm. korp.)

Drugi deo (aktivnost bandi)

Albanija

Noću 27. tek., jedna muslimanska banda pljačkaša, koja je došla iz susedne Crne Gore, napala je selo Bašće (Peć SI/SL—GS). Jedna albanska dobrovoljačka formacija odmah je intervenisala nateravši u bekstvo bandite koji su zapalili jednu kuću.

Ni na jednoj strani nije bilo gubitaka.

Jedna delegacija Srba iz pomenutog sela pristupila je našim vojnim vlastima te zone, zatraživši interniranje sopstvenih porodica u cilju obezbeđenja.

(Obavešt. izvor K-de Sektora „Z")

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 25/60—71.

Verovatno se radi o istoj muslimanskoj bandi koja je noću 8. tek. izvršila krvavu pljačku srpskog sela Pope (TL—GU) (vidi izveštaj od 13. tek.)²

27. tek., na planini Brodosavce (Prizren VO—DP) sukobila se opštinska straža iz Opolja (VK/VM—DP) sa komunističkom bandom. Posle kratkotrajne borbe ustanici su naterani u bekstvo ostavivši u našim rukama 19 zarobljenika, od kojih je jedan ranjen, dok su zaplenjena 2 puškomitraljeza i 9 vojnih pušaka.³

Među zarobljenicima, od kojih su 17 Albanci a 2 Srbina, ističu se neki Kolj Široka iz Prizrena, koji je odbegao iz zatvora u Tirani, i Redžep Gjiha iz Đakovice (UH—EQ); za obojicu se smatra da su vođe ustaničke formacije.

(Obavešt. izvor Sektora „Z”) '

Crna Gora

Sektor divizije „Taurinenze”

U toku akcije čišćenja zarobljena su 3 partizana, a pritvoreno je 20 sumnjivih lica. 3. alpinski puk sprema se za povratak u Pljevlja.

Sektor divizije „Venecija”

Vest o prisustvu izbeglica u zoni Nakovica iz osnova je opovrgnuta. Stanovništvo je mirno i vrši svoj posao.

Sektor Podgorica

U toku je čišćenje zone Piperi. Pritvoreno je 28 sumnjivih lica. Dana 28. partizanima su nanesen sledeći gubici: 2 mrtva i 2 zarobljena, od kojih je jedan ranjen. Na osnovu saslušanja ove dvojice proizlazi da se na tom području nalazi nekoliko pripadnika raspršene partizanske formacije, koji su izmakli nedavnim operacijama.

² Redakcija ne raspolaže tim izveštajem.

³ Reč je o delu Šarplaninskog NOP odreda koji je pokušao da se preko Opolja prebaci u predeo Malesije kod Đakovice. U izveštaju Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju, od 3. septembra 1943, delegatu Vrhovnog štaba i Centralnog komiteta Svetozaru Vukmanoviću Tempu kaže se da je zarobljena četa u srezu dragaškom i da nas je „ovaj događaj jako pogodio jer je tu bila većina Šiptara, a u njima smo jako siromašni” (tom I, knj. 19, dok. br. 45).

Sektor divizije „Ferara“

Nepoznati avion nadletao je zonu Danilovgrad—Nikšić 29. tek. u 23,30 č pravcem jug—sever, a zatim ponovo u 01,10 č.

(Obavešt. izvor K-de trupa Crne Gore)

Neutvrđen broj oružanog ljudstva na čelu sa poznatim Dragišom Ivanovićem, Spasojem Ivanovićem i nekim Gavrom Gosovićem, sklonio se u zonu Hum—Korita (Skadar N(K/NH—PG).

Ti komandanti navodno vrše aktivnu propagandu za saradnju između nacionalista i komunista i pokušavaju da organizuju partizanske „trojke“. Prema neproverenim vestima u zoni se navodno nalazi i poznati Blažo Jovanović.

(Izvor Obavešt. odelj. Crne Gore)

O gore imenovanim rukovodiocima postoje sledeći podaci:

- Dragiša Ivanović: inženjer, stari komunista. Komunistički funkcioner podgoričkog okruga. Aktivno učestvovao u ustanku od jula 1941. kao organizator i komandant oružanih bandi. Nedavno je komandovao jednom partizanskom brigadom u zoni Gostilje (NIKSIC XP—FN). Navodno je održavao veze sa albanskim komunistima (učena 50.000 lira).
- Spasoje Ivanović: student medicine, star oko 40 godina, komunista. Aktivno učestvovao u ustanku od jula 1941. kao komandant oružanih bandi i agitator. Izgleda da ga treba smatrati jednim od glavnih partizanskih starešina Kuča (učena 30.000 lira).
- Blažo Jovanović: advokat iz Piperà. Stari komunista. Bio je izabran za komunističkog poslanika Piperà u 1938. god.
- v Aktivno je učestvovao u ustanku od 1941. god. kao organizator i komandant oružanih bandi. U 1942. godini, pošto je pokušao da se suprotstavi nastajućem nacionalističkom pokretu, prešao je u Bosnu, gde je komandovao oružanim bandama na području Konjic. Zatim se vratio u Crnu Goru, gde je aktivno kontaktirao sa albanskim komunistima⁴. U toku

⁴ Kao delegat CK KPJ otputovao je Jovanović septembra 1942. u Albaniju da bi pomogao albanskim komunistima u radu na sredi vanju prilika u KP Albanije. Nakon uspešno izvršenog zadatka vratio se 7. maja 1943. na oslobođenu teritoriju Crne Gore (tom III, knj. 5, str. 308; Arhiv Istorijskog instituta SR Crne Gore — u daljem tekstu: Ali Crne Gore, 2a-76).

nedavnih dejstava formirao je nekoliko partizanskih bandi u Piperima (učena 100.000 lira).

Krajem meseca maja izdao je general Mihailović komandantima brigada i korpusa nekoliko naređenja o formiranju takozvanih „letećih brigada“, pod pretnjom strogih kazni za prekršioce.

Pomenute brigade, jačine oko 150 ljudi svaka, imale bi zadatak da izvrše radikalno čišćenje u komunističkim sredinama; njihov broj po svakom korpusu trebalo bi da bude u srazmeri sa teritorijalnim prostiranjem nadležnosti istog korpusa; one bi morale da dejstvuju tako što bi ostajale van naselja i što bi često menjale sedište, izbegavajući svaki sukob sa okupacionim trupama. Pripreme za mobilizaciju trebalo bi da se završe do 15. tek.

(Izvor Obavešt. odelj. Crne Gore)

Grčka

Treći deo (razno)

Albanija

Srbija

Pre desetak dana okupio je feldkomandant iz Niša u svojoj kancelariji sve starešine srpske državne uprave pod njegovom nadležnošću. Cilj pomenutog sastanka bio je da ih obavesti da će u slučaju sabotaže ili ubistva nemačkih vojnika u Nišu svaki put biti streljani, pored izvesnog broja interniraca iz gradskog logora, i građani iz najviših slojeva.

Ovo je izazvalo veliko uzbuđenje, pa su se mnoge porodice preselile drugde.

(Izvor K-de kr. karab. 9. armije).

Na planinskom masivu Karaorman pl. (Ohrid VM—BD/AV) navodno se koncentrišu jake ustaničke snage. Sela Izvor (VS—BL), Gari (Debar VK—BN) i Lazaropolje (VK—BQ) predstavljaju pozadinske centre pomenutom oružanom ljudstvu.

(Izvor Komande 25. arm. korp.)

Bugarska

M.P.

BR. 85

IZVOD IZ MESEČNOG IZVEŠTAJA KOMANDE 9. ARMIIJE
OD 4. JULA 1943. O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI NA
TERITORIJI KOSOVA I ZAPADNE MAKEDONIJE¹

579

4-7-943

Poverljivo

Kopija br. 2

KOMANDA 9. ARMIIJE
— Obaveštajno odeljenje —

o

Mesečni izveštaj

br. 6

Jun 1943 — XXI

KOMANDA 9. ARMIIJE
— Obaveštajno odeljenje —

Albanija

I deo

Opšta situacija

Posebne situacije "

Područje Komande Sektora „Z“

Područje Skadra i Kosova i dalje je mirno pošto je nestala partizanske opasnosti koja je u maju pretila sa severozapadne granice.

Pojačala se tendencija divljanja albanskih vlasti protiv srpskog elementa, pa je došlo do ozbiljnijih incidenata, koji bi, ukoliko se ponove, mogli da dovedu do dalekosežnih posledica.

Neposredno u vezi s takvom tendencijom treba posmatrati: — držanje koje bi mogle da zauzmu Dražine formacije koje preko demarkacione linije gravitiraju ka istočnoj zoni Ko-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 25/22—41.

sova. Nije isključeno da glavni uzrok agresivnih namera koje pomenute formacije sada ispoljavaju leži upravo u progona koje Albanci vrše nad Srbima na Kosovu.

— Znatno porast tajnog iseljavanja Srba sa područja Kosova prema srpskoj teritoriji.

— Odluku koju su neki Srbi ispoljili da pređu u ilegalnost i da se pridruže oružanim bandama.

Još uvek se vrši aktivna komunistička i nacionalistička propaganda protiv Italije, ali nije u porastu.

Postoje znaci i antikomunističke propagande, ali zasad neznatni, koji se pojavljuju kako na području Skadra, tako i na Kosovu; na području Skadra nju vode katolički verski krugovi tog mesta; na Kosovu se ističe nova „nacionalna partija orlova“ sa fašističkim tendencijama.

Područje XXV armijskog korpusa

Na području Debra uočavaju se znaci pojačane zategnutosti između Albanaca — muslimana i Albanaca makedonskog porekla; u tome učestvuje bugarska propaganda, koju vode političke i vojne vlasti preko granice.

II deo

Dejstva potčinjenih jedinici

Komanda Sektora „Z“

Ustaničke bande nisu ispoljile neku posebnu agresivnost. Da bi se komunističkim i Dražinim bandama, na koje bugarske jedinice vrše pritisak s druge strane demarkacione linije, spreglo eventualno prebacivanje na našu teritoriju, formirana je jedna taktička grupa, sa sedištem u Toponici (Lebane OI—FL), koja se sastoji od 2. bat. 72. peš puka, 1. bat. 4. puka „Kačatori dele Alpi“, stalnih grupa iz te oblasti i jedne novoformirane grupe. Međutim, do danas još nijednom nisu prešli granicu.

Značajna su tri napada oružanih bandi koje su prešle demarkacionu liniju:

- 8. *jun (noću)*: jedna banda od oko 60 naoružanih muslimana, prešavši demarkacionu liniju napala je selo Pope (Peć GU—TL).

Ubijeno je devet stanovnika srpske nacionalnosti a četvorica su ranjena, opljačkano je 250 grla stoke, a nekoliko kuća je zapaljeno.

Naše policijske snage, uz pomoć dobrovoljaca — meštana, naterale su u bekstvo pljačkaše, koje su zatim dostigle u zoni Vuča (Peć TI—GS) primoravši ih da napuste plen. Trojica su ubijena, a četvorica ranjena; ostala petorica su uhapšena.

15. jun: u prvim časovima 15. o. m. nepoznata naoružana lica ispalila su preko demarkacione linije nekoliko hitaca iz vatrenog oružja na jedno naše odeljenje kr. finansijske straže, na koti 1522 (Kačanik ZN—DT), koje je energično pružilo otpor nateravši napadače u bekstvo. Akcija čišćenja koja je izvršena još iste noći ostala je bez ishoda.²
19. jun: u zoni Lisica (Lebane KI-FX) ispaljeni su na jednu albansku dobrovoljačku formaciju rafali iz vatrenog oružja, koji su dopirali s druge strane demarkacione linije. Dobrovoljci su pružili energičan otpor zatraživši istovremeno hitno pojačanje da bi se suprotstavili ustaničkoj formaciji koja je, po njihovoj oceni, bila znatne jačine. Međutim, sukob se uskoro završio bez gubitaka i bez prelaska granice. Granični položaj Lisica verovatno su greškom napali dražinovci, koji su dejstvovali u zoni Gubavci (Lebane LI—FX)

Čišćenja

- 11. jun: dve čete 3. bat. 72. peš. puka izvršile su, uz sadejstvo karabinijskih odreda i pripadnika Kvesture u Prizrenu, čišćenje doline Ljum i Ljums, gde je bilo naznačeno prisustvo ilegalca Fadilj Hodže sa nekoliko njegovih sledbenika.

Čišćenje koje je trajalo od prvih jutarnjih časova pa sve do sledeće noći nije dalo nikakvih rezultata.

- 21. jun: jedinice M. F. A.³ napale su prilikom akcije čišćenja u zoni Sredska (Kačanik VU—ZN—DT) jednu ustaničku formaciju od oko 150 naoružanih ljudi.

Gubici ustanika: 2 mrtva; pritvorena 34 sumnjiva lica, zaplenjen jedan puškomitraljez i jedan pištolj. Mi nismo imali nijedan gubitak.⁴

² Vidi dok. br. 77.

³ Fašistička milicija Albanije.

⁴ i ⁵ Prema izjavi Tihomira Slijepčevića Gaje, pukovnika JNA, napadnut je Sarplaninski NOP odred, koji je logorovao u pećini iznad s. Mušnikova. Tom prilikom poginuli su Aleksandar Jakovljević Stanko, iz s. Štrpca i Novak Kovačević Štojan, rodom iz s. Srdevića kod Gacka. Nakon kratkog okršaja, odred se povukao prema Crnom vrhu. Pritvorena lica su pripadnici NOP-a iz s. Sredske i Mušnikova.

- 22. jun: prilikom čišćenja zone Prizren napale su naše jedinice i raspršile komunističku bandu Fadilj Hodže, jačine 180 naoružanih ljudi.
Gubici ustanika nisu utvrđeni; na našoj strani nije bilo gubitaka.⁵
- 27. jun: jedna grupa od 70 karabinijera, uz sadejstvo jednog peš. bat., pristupila je čišćenju zone severno od Gnjilana (Kumanovo — Skoplje MK—EZ).
Uhapšeno je oko 700 pripadnika jedne srpske nacionalističke organizacije čiji je program usmeren protiv našeg prisustva u Albaniji.⁶

Komanda XXV armijskog korpusa

Ustaničke bande posvetile su se intenzivnoj reorganizaciji, izvršile su popunu svog sastava i poboljšale svoje *naoružanje*.

Čišćenja

- 20. jun: prilikom čišćenja područja kote 1239 (Resan ZP—BH) napale su naše jedinice jednu partizansku bandu. Gubici ustanika: 8 mrtvih i neutvrđen broj ranjenih; zaplenjena dva puškomitraljeza, 8 pušaka različitog tipa, mnogo municije i jedna albanska zastava.
Naši gubici: 1 mrtav i 3 ranjena.⁷

⁶ Prema izjavi Dušana Lazića, general-majora JNA hapšenje je vršeno na osnovu proizvoljnih spiskova pripadnika četničke organizacije, koje su zaplenili karabinijeri kod pripadnika te organizacije. Većina uhapšenih internirana je u koncentracioni logor u Draču (Albanija), gde su bili obuhvaćeni organizacijom NOP-a u logoru. Posle kapitulacije Italije, veći deo njih nastradao je prilikom transporta za Nemačku, pošto je brod kojim su prevoženi naišao na minu u Jadranskom moru.

⁷ Vidi dok. br. 78.

BR. 91

IZVOD IZ IZVEŠTAJA KOMANDE 9. ARMIJE OD 6. JULA 1943. VRHOVNOJ KOMANDI O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI NA TERITORIJI ZAPADNE MAKEDONIJE, KOSOVA, CRNE GORE I U SUSEDNIM OBLASTIMA¹

KOMANDA 9. ARMIJE
— Obaveštajno odeljenje —

V.P. 22, 6. jul 1943 — XXI

IZVEŠTAJ

Albanija *Prvi deo (operativna delatnost)*

Nastavak izveštaja od 5. o. m.²

Za vreme akcije čišćenja u selu Podvis (Resan RI—BL) uhapšeno je 7 lica osumnjičenih za pomaganje komunističke bande Pire Piruševa [Piro Piruseff].³

Obavešt. izvor 25. arm. korp.

Crna Gora

Jedna naša patrola dobrovoljaca, upućena u izvidanje, utvrdila je prisustvo oko 150 naoružanih Crnogoraca sa nešto stoke u zoni između Simovče (Peć RK—SO) i Breza (RK—SO). Drugu grupu od oko stotinu ljudi ista patrola je primetila u zoni između Kacuber (RM—GK) i Smiljevica (RM—GK) na području Ostrožer (RK—SM).

Izveštene su divizije „Pulje" i „Venecija".

(Obavešt. izvor Sektora „Z")

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 25/72—87.

² Redakcija ne raspolaže tim izveštajem.

³ U pitanju je Petre Piruze, ilegalni partijski radnik na tom terenu (Velimir Brezoski, n. d., str. 94).

Srbija

— Engleski oficiri i tehničari i dalje se upućuju u četničke bande, koje su se navodno spustile na područje Kuršumlijske Banje.

(Izvor Centra S. I. M.⁴ Albanija)

Albanija *III deo (politička aktivnost)*

Prefekt iz Kuksa Rok Perolli vatreni je pobornik pokreta nacionalističkog vođe (protivnika Italijana) Muharema Barjaktarija, koji pomoću svog sina održava ovu vezu.

Zauzimanjem prefekta Perollija, pripadnici žandarmerije, M. F. A. i radnici lokalnih preduzeća regrutuju se među odanim ljudstvom koje je spremno da u datom momentu pređe u redove Barjaktarija.

Udaljavanje 89 crnogorskih radnika sa gradilišta firme Simoncini i Sicelp usledilo je ne samo zbog subverzivne propagandne delatnosti, već na prvom mestu zbog akcije zastrašivanja koju je vršio pomenuti prefekt u želji da postigne da crnogorski radnici budu zamenjeni istim brojem Albanaca sa područja Ljume.⁵

Perolli je podvrgnut merama nadzora.

(Izvor divizije „Pulje“)

Nastavak izveštaja od 13. juna. —⁶

U Peći, povodom ubistva od strane nepoznatih lica dr Shan Gijoka, aktivnog komunista, mesne albanske vlasti pokazuju neuobičajenu marljivost u vođenju istrage, kakve još nikad nije bilo u brojnim slučajevima ubistava koja su se do danas desila u toj zoni. Naročito je naređeno hapšenje mnogih Albanaca koji su nama naklonjeni, a među kojima ima i naših poverenika.

Ovaj događaj pokazuje da neki predstavnici mesnih vlasti, među kojima naročito prefekt Xhelal Preveza, koriste svaku priliku da otkriju svoja prava osećanja.

(Izvor divizije „Pulje“).

* Servizio Informazioni Militare — Vojna obaveštajna služba.

⁵ Vidi dok. br. 79.

⁴ Redakcija ne raspolaže tim izveštajem.

Srbija

Dr Trifunović, raniji zamenik predsednika srpske radikalne partije i bivši ministar prosvete, obrazovao je novi kabinet nominalne jugoslovenske vlade u Londonu.

Proizlazi da generalu Mihailoviću nije potvrđen resor ministra rata; udaljavanje najvećeg srpskog antikomunističkog eksponenta značilo bi da nova vlada namerava da postigne kompromis između nacionalističkih i partizanskih snaga radi stvaranja jedinstvenog fronta protiv sila Osovine na teritoriji bivše Jugoslavije.

(Izvor S. I. M.)

Četvrti deo (razno)

Albanija

— 27. juna u Gnjilanu (Kumanovo — Skoplje MK—EZ) predao se ilegalac Seiuri Aliti, optužen za nedozvoljeno posedovanje oružja i za ugrožavanje bezbednosti oružanih snaga.

(Izvor div. „Pulje”).

Crna Gora

Među četničkim oficirima koji su izbegli da budu zarobljeni ili razoružani nalaze se sledeći:

Vuksan Bimbaljević, Tomo Kastratović, Dragiša Baičić, Branko Đuraković, Mihailo Babović, Rade Perkinek, Svetozar Dobrašinić, Panto Stiović.

(Direktan izvor)

U zoni preko demarkacione linije Kacuber — Turjak (Peć RI—RO—GO) primećeni su ustanici, najvećim delom četnici — dezerteri.

Oni se sada reorganizuju; nepoznata su imena starešina.

(Izvor divizije „Pulje”)«

Pripadnici bande Rade Korda primećeni su u zoni Budimlje i Bukovac (QM—GM).

(Izvor div. „Pulje”).

Srbija

— Na žel. pruzi Svrijig — Grmada nepoznato lice bacilo je ručnu bombu na voz.

Za odmazdu je streljano 10 talaca.

(Izvor div. „Pulje”)

Bugarska

Glavni centar ustaničke organizacije za južni Balkan navodno se nalazi u Manastiru (Skoplje).

Jedna filijala pomenutog centra izgleda da se nalazi u Solunu.

(Izvor Obavešt. odelj. 11. armije)

— U Strpcu (Kačanik ZT—DX) bugarski žandarmi streljali su jednog pravoslavnog sveštenika i njegova dva saradnika zato što je utvrđeno da su komunistički agitatori.

(Izvor div. „Pulje“)

M.P.

BR. 87

IZVOD IZ IZVEŠTAJA KOMANDE 9. ARMIJE OD 8. JULA 1943. VRHOVNOJ KOMANDI O NAPADU PARTIZANA NA KARAUU GRANIČNE STRAŽE IZNAD S. SREDSKE KOD PRIZRENA I O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U CRNOJ GORI I SANDŽAKU¹

KOMANDA 9. ARMIJE

— Obaveštajno odeljenje —

V. P. 22, 8. jul 1943—XXI

IZVEŠTAJ

Prvi deo (operativna delatnost)

Albanija

Drugi deo (delatnost bandi)

Albanija

Noću između 6. i 7. o. m. jaka partizanska banda napala je naš granični položaj na koti 2035 na prevoju Virovi² (Kačanik ZI—DV). Usled prekida telefonske linije zasad nisu poznate pojedinosti; izgleda da je ranjen oficir — komandir sta-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. •25/88—97.

² Dopisano olovkom: 23 km severozapadno od Tetova.

Il 4 corrente veniva segnalata in sosta nei pressi del Monastero Profeta Elia (Delvina VS-CU) una banda greca di circa 200 uomini. A scopo dimostrativo e per prevenire eventuali azioni di disturbo venivano sparati nella zona alcuni colpi di mortai da 81.

(Fonte IV C.A.)

→ 23 Km a NW di Tetovo

Nella notte fra il 6 e il 7 corrente, il nostro posto di frontiera a quota 2035 di Sella Jezera (Kacanik ZI-DV) veniva attaccato da una consistente banda partigiana. A causa della interruzione della linea telefonica non è per ora possibile avere particolari; sarebbero stati feriti l'ufficiale comandante del posto e 4 mitraglieri.

5 Km a sud del precedente

Il Presidio di Musnicovo (ZI-DT) ha inviato un nucleo di 60 uomini in rinforzo; pare tuttavia che il posto sia stato sopraffatto. Da Prizrendi è stata inviata sul posto una compagnia rinforzata del 72° f.-

(Fonte diretta)

nice i 4 mitraljesca. Garnizon Mušnikovo³ (ZI—DT) uputio je odred od 60 ljudi kao pojačanje. I pored toga, izgleda da je granični položaj savladan. Iz Prizrena je upućena na lice mesta jedna ojačana četa 72. peš. puka. —⁴

(Direktan izvor)

Crna Gora

— 28. juna u zoni Šestarevac (Kolašin QH—GQ) četnici su održali sastanak propagandnog karaktera i s ciljem reorganizovanja. Bilo je prisutno oko 400 lica, većim delom iz sreza Podgorica.

Četnički starešina Šukarević, koji je predsedavao sastanku, naimenovan je za komandanta Limskog odreda i navodno je izdao sledeće direktive:

- Krenuti prema Srbiji tako da se održe kontakti sa dražinovskim formacijama kako bi borba protiv komunista mogla bolje da napreduje;
- održavati dobar odnos sa Italijanima i ne plašiti se muslimana u koje Italija ima sve manje poverenja.

(Izvor 14. arm. korp).

— Sektor divizije „Taurinze“ — Juče, 5. tek., oko 12 časova nadletao je nemački bombarder zonu Pljevlja bacivši letke koji se upravo prikupljaju.

— Sektor divizije „Venecija“ — Jedan bataljon 84. peš. puka očistio je zonu severno od Andrijevice zapalivši jednu partizansku kuću, dok je 20 sumnjivih lica prityoreno. U toku je čišćenje sa druga dva bataljona 84. peš. puka u zoni sev-ist. od Berana s ciljem da se uništi grupa partizana koja se tamo nalazi.

— Sektor divizije „Ferara“ — Vršeći odmazdu u zoni gde je 5. o.m. bila napadnuta jedna lokomotiva (vidi izv. od 7. tek.),⁵ jedan bataljon 47. peš. puka zapalio je selo Ponikvica (Trebinje VS—FX), gde su navodno dva partizana prenoćila. Uzeto je nekoliko talaca. 81. bat. cr. koš. izvršio je izviđanje u zoni između Mijokusovića (Nikšić ZT—FP) i

³ Dopisano olovkom: 5 km južno od prethodnog prevoja Virovi.

⁴ Prema izjavi pukovnika JNA Tihomira Slijepčevića, napad je izvršio Šarplaninski NOP odred. Položaj granične straže (karaula) nalazio se na prevoju zvanom Virovi, iznad s. Sredske. Odred nije imao gubitaka i povukao se na ugovoreni signal svog komandanta. O ovoj akciji vidi i dok. br. 88.

⁵ Redakcija ne raspolaže tim izveštajem.

Podvraća (ZV—FP) nateravši u bekstvo nekoliko nenaoružanih lica.

- *Sektor divizije „Emilija”* — U toku je čišćenje zone Grab (Trebinje TR—FP) sa jednim bataljonom 120. peš. puka na zahtev komande 6. arm. korp.

(Izvor Komande trupa Crne Gore).

Treći deo (politička aktivnost)

Albanija

Crna Gora

- Četnički pokret u Sandžaku prilično se smirio i sve više se svodi na umerenu propagandnu delatnost. Izgleda da su se sledbenici Draže Mihailovića uverili da njihova organizacija nema mnogo uticaja na seoske mase. Seljaci su stvarno vrlo kolebljivi u odnosu na dalje akcije, kako usled straha od sve težih represalija s naše strane, tako i zbog toga što je, usled boravka bandi na toj teritoriji i akcije Đurišićevih četnika protiv muslimana, došlo do vrlo zabrinjavajućeg osiromašenja te zone.

Četnički agitatori koji uviđaju sve to, zamislili su da svoju akciju usmere drugim pravcem i, umesto da daju nova obećanja najavljujući događaje koji se ne ostvaruju, sada insistiraju na izvesnosti anglo-američke pomoći, uveravajući da će svaka akcija protiv okupacionih trupa biti odložena sve dok obećana pomoć ne poprimi konkretan oblik u skladu sa okolnostima.

(Izvor 14. arm. korp.)

Četvrti deo (razno)

Albanija

- Ujutro 5. o. m. u selu Lukovica (Peć TL—GZ) četiri naoružana muslimana, prešavši demarkacionu liniju, napala su jedno srpsko naselje i tom prilikom ubila dva stanovnika. Jedna naša patrola dobrovoljaca odmah je intervenisala ubivši jednog, dok su ostali uspeli da pobjegnu. Akcija čišćenja, koja je zatim izvršena, nije dala nikakvog rezultata.

(Izvor Sektora „Z”)

M.P.⁶

- **Okrugli pečat: Komanda 9. armije — Obaveštajno odeljenje.**

BR. 91

**IZVOD IZ IZVEŠTAJA KOMANDE 9. ARMIJE OD 9. JULA
1943. VRHOVNOJ KOMANDI O VOJNO-POLITICKOJ SI-
TUACIJI NA TERITORIJI KOSOVA I CRNE GORE¹**

KOMANDA 9. ARMIJE

— *Obaveštajno odeljenje* —

V. P. 22, 9. jul 1943—XXI

IZVEŠTAJ

Prvi deo (operativna delatnost)

Albanija

Oko 1,30 č 6. o. m., jedan avion nepoznate pripadnosti više puta je nadletao na velikoj visini električnu centralu Rezala² (Metohija—Drenica VH—GU) bacivši tri bombe srednjeg kalibra, koje su eksplodirale na udaljenosti od oko 150 m od iste centrale. Šteta je vrlo mala, a žrtava nije bilo.

(Obaveštajni izvor Sektora „Z“)

Drugi deo (aktivnost bandi)

Albanija

Nastavak izveštaja od 7. tek.³

O napadu na naš granični položaj na koti 2035 na prevoju Virovi (Kačanik ZI—DV) prikupljeni su sledeći podaci:

- napadači, u neutvrđenom broju, bili su dobro naoružani;
- u toku dejstva koje je trajalo oko 40 minuta, naš položaj, na kome je bilo 14 ljudi i jedan oficir iz 632. čete gran, stráže, vrlo hrabro se držao uspevši da potisne bandite, koji su izgleda nameravali da ih zarobe.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 25/42—59.

² Dopisano rukom: 2 km zapadno od Kos. Mitrovice.

³ Redakcija ne raspolaže tim izveštajem.

Gubici na našoj strani: poginuo jedan podoficir (zamenik komandira) i 4 mitraljesca, dok su 2 mitraljesca lakše ranjena.

U toku je utvrđivanje neprijateljskih gubitaka.⁴

(Obaveštajni izvor Sektora „Z“)

Crna Gora

- *Sektor divizije „Taurinenze“* — U toku je pokret bataljona „Intra“ od Pljevalja za Zabljak, gde će se zadržati radi dovršavanja čišćenja područja zapadno od puta Savnik — Levertara. Prilikom akcije čišćenja područja Kamena Gora (Pljevija NK—AT) zarobljen je jedan partizan.
- *Sektor divizije „Venecija“* — Prilikom akcije čišćenja područja zapadno od Berana (vidi izveštaj od 8. tek.)⁵ pritvoreno je 11 sumnjivih lica i zaplenjen razni vojni materijal italijanskog porekla.
- *Sektor divizije „Ferara“* — U toku je dejstvo tri bataljona na području Ljeskovi protiv stotinak partizana koji su izvršili napad na žel. prugu 5. tek. (vidi izveštaj 7. i 8. tek.)⁸

(Izvor Komande trupa Crne Gore).

Treći deo (politička aktivnost)

Albanija

Prilikom pretresa stana neke Zorke Janković, koji je izvršila lokalna policija 22. juna u Uroševcu, uhvaćena su četiri lica, među kojima jedan Italijan, artiljerac Loi Frančesko iz 15. puka divizije „Pulje“. On je navodno izjavio da pripada jednoj komunističkoj organizaciji iz koje je više članova, srpske i albanske narodnosti, identifikovano i uhapšeno.

(Obavešt. izvor Sektora „Z“)

M.P.7

⁴ Vidi dok. br. 87.

⁵ i ⁶ Vidi dok. br. 87.

⁷ Okrugli pečat: Komanda 9. armije — Obaveštajno odeljenje.

BR. 85

IZVOD IZ IZVEŠTAJA KOMANDE 9. ARMIJE OD 14. JULA 1943. VRHOVNOJ KOMANDI O DELATNOSTI PARTIZANSKIH JEDINICA NA TERITORIJI ZAPADNE MAKEDONIJE I KOSOVA I O AKCIJAMA ITALIJANSKIH JEDINICA NA TERITORIJI CRNE GORE¹

KOMANDA 9. ARMIJE

— *Obaveštajno odeljenje* —

V.P. 22, 14. jul 1943 — XXI

IZVEŠTAJ

Prvi deo

Albanija

Operativna delatnost

U 19 časova 10. o.m., jedan engleski avion nadletao je zonu Gusinje (Peć QF—FL) produživši prema crnogorskoj teritoriji.

Na neutvrđeno mesto, preko demarkacione linije, avion je padobranom bacio jedan paket u obliku sanduka. O tom događaju obaveštena je divizija „Venecija“.

(Izvor divizije „Pulje“)

Delatnost bandi

U Selu Mavrovo (Debar VO—BZ) 9. tek., neutvrđen broj komunista², naoružanih vojnim puškama, izvršio je subverzivnu demonstraciju, ubivši zatim nekog Spašen Ignjata, pošto su ga okrivili za špijunažu na njihovu štetu.

(Izvor K-de kr. karab. 9. armije)

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 25/98—110.

² Na terenu Mavrova dejstvovao je u tom periodu Mavrovsko-kičevski NOP odred (Vlado Ivanovski, n.d., str. 137).

Noću između 10. i 11. tek., neutvrđene grupe partizana napale su naše posade na koti 1934 (Kačanik ZI—DX)³ i koti 1765 (Kolašin ZL—DR)⁴, koje su se sastojale od odeljenja mitraljezaca i odeljenja minobacača 45 mm, kao i jednog odeljenja mitraljezaca na koti 2006 (Kolašin UL—DT)⁵.

Posle kratkih, žestokih borbi napadači su potisnuti sa svih položaja.

Napad na posadu kote 2006 ponovljen je 12-og u 3,30 č bez uspeha.⁶

Na našoj strani nije bilo gubitaka. Gubici ustanika nisu utvrđeni; proveravanje je u toku.

(Izvor divizije „Pulje“)

— Noću između 6. i 7. o.m. u blizini Banjišta (Debar UM—BQ) održan je sastanak sa oko 1200 ljudi pod rukovodstvom poznatog Akifa i Hadži Lešija, koji su navodno uspeali da angažuju sve prisutne.⁷

Izvestan broj je zatim otišao u selo Trebište (Ohrid UO—BF) kod nekog Tefika Efendija (zaduženog za nabavku i prikupljanje oružja) od koga su preuzeli 300 pušaka.

(Izvor Sektora „D“)

³ Prema izjavi Tihomira Slijepčevića Gaje, napad nije vršen na k. 1934, gde se nalazila italijanska granična karaula, već je posada karaule primetila izviđačku patrolu Šarplaninskog NOP odreda i na nju otvorila vatru, nakon čega se ova povukla bez gubitaka.

⁴ Kota 1765 nije pronađena na karti Kolašin. V^o-ovratno je reč o k. 1765 iznad s. Mušnikova (na karti Kačanik 1 :100.000).

⁵ i ⁶ Kota 2006 nije pronađena na karti Kolašin. Verovatno je reč o k. 1906 iznad s. Sevce (na karti Kačanik 1:100.000).

⁷ Političko i vojno rukovodstvo 1. operativne zone NOV i PO Makedonije, pridajući veliki značaj formiranju odreda od albanskog življa, uspostavilo je u tom periodu kontakte sa albanskim partizanskim odredom pod komandom Hadži Lešija, koji je dejstvovao u okolini Debra, uglavnom na albanskoj teritoriji. Vođeni su razgovori o dejstvu odreda na teritoriji Makedonije, gde bi svojom pojavom trebalo da pomogne mobilizaciji albanskog življa. Međutim, i pored postignutog sporazuma i više puta ponovljenih obećanja, ovaj dogovor nije ostvaren. Jedina pomoć do kapitulacije Italije od strane tog odreda sastojala se u tome što je početkom avgusta uputio 4 borca albanske narodnosti, koji su ušli u sastav odreda 1. operativne zone NOV i PO Makedonije (Velimir Brezovski, n.d., str. 135).

Drugi deo

Pogranične države

Crna Gora

Operativna delatnost

Sektor divizije „Taurinze“ — Bataljoni su dostigli liniju Lim uhapsivši 222 sumnjiva lica, od kojih 20 naoružanih. Zadržali su se na dostignutim položajima u očekivanju da nastave sa čišćenjem istočno od Lima u sadejstvu sa 118. nemačkom divizijom, jednim bataljonom i jednim pukom divizije „Venecija“.

— *Sektor divizije „Venecija“* — Bataljoni su završili sa čišćenjem zone Bjelasica i nalaze se na povratku, izuzev 2. bat. 84. peš. puka, koji nastavlja čišćenje zone Pešića rupa (Kolašin PI—GO), gde se jedan deo partizana krije po pećinama. Uhapšeno je 13 sumnjivih lica.

— *Sektor divizije „Ferara“* — Jedan odred je iz noćne zasede kod Danilovgrada zarobio jednog partizana.

(Izvor K-de trupa Crne Gore)

Srbija i

Delatnost bandi

— Ustaničke grupe su ovih dana izvršile napad na bugarsku žel. zaštitu kod Grdelice⁸ (Vranje (RQ—GQ).

Ustaniци su potisnuti.

(Direktan izvor)

Poznati sukob koji se odigrao prošlog meseca (12. juna) na demarkacionoj liniji u zoni Propaštica (Lebane IH—KI; FX—FV) (vidi izveštaj od 22. juna)⁹ vodio se između jedne komunističke i jedne dražinovske bande, a ne između ustanika i bugarskih odreda, sa pozitivnim ishodom za komuniste.

Usled ovog incidenta, u kome su ubijena 4 dražinovca, po-
A većao se razdor između ove dve organizacije.

(Izvor divizije „Pulje“)

⁸ Delovi 1. južnomoravskog NOP odreda razorili su 3. jula prugu između Leskovca i Grdelice, zbog čega je saobraćaj bio prekinut oko 10 časova (Arhiv Zavoda za prikupljanje i obradu dokumenata o razvoju radničkog pokreta SR Srbije, Beograd, dok. br. 14450).

⁹ Redakcija ne raspolaže tim izveštajem.

-Razno

— Glavnina bugarskih trupa koje su čistile zonu Lebane (PL—GS), Medveđa (NM—SO), Tulare (MH—GK) premestila se prema Leskovcu (Vranje QO—GZ) ostavivši u pomenutoj zoni samo manje garnizone.

Grčka

M.P.

BR. 90

IZVEŠTAJ GUVERNERA CRNE GORE OD 14. JULA 1943. VRHOVNOJ KOMANDI O OPERACIJAMA PROTIV NOV I POJ U CRNOJ GORI U PERIODU OD POČETKA APRILA DO 16. JUNA 1943. GODINE¹

DVOSTRUK KOVERAT

GUVERNATORAT CRNE GORE

, *Vojno odeljenje*

Pov. br. 5008/Op.

VP 142, 14. jul 1943 — XXI

Predmet: Izveštaj o operativnom ciklusu protiv partizanskih snaga u Crnoj Gori u periodu proleće—leto 1943. god.

„Sa 6 priloga

VRHOVNOJ KOMANDI
I odeljenju — Operativnom odeljenju KoV
Istočno ratište

VP 21

U prilogu se dostavlja jedan primerak izveštaja koji je ta vrhovna komanda tražila svojim raspisom Br. 22982/Op.

GUVERNER CRNE GORE
(Armijski general A. Pircio Biroli)
A. Pircio Biroli

OPERATIVNO ODELJENJE KoV

Istočno ratište
Op. br. 23460
18. jul 1943 — XXI

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 250/5—52.

GUVERNATORAT CRNE GORE

Vojno odeljenje
Operativni odsek

Izveštaj o operativnom ciklusu protiv partizanskih snaga u Crnoj Gori u periodu proleće—leto 1943. god.

I

UVOD: KRATAK PREGLED DOGAĐAJA KOJI SU PRETHODILI UPADU PARTIZANSKIH SNAGA U CRNU GORU

Razne faze koje su prethodile upadu glavnine partizanskih formacija iz Hrvatske u Crnu Goru i nedavno preduzetom operativnom ciklusu mogu se, u glavnim crtama, hronološki svesti na sledeće:

1. — Postepeno koncentrisanje značajnih komunističkih snaga u Bosni u januaru i februaru 1943. god. navelo je italijansku i nemačku komandu da preduzmu niz operacija s ciljem da ove snage razdvoje i zatim unište.² U pomenutim operacijama učestvovala su italijanske, nemačke i hrvatske jedinice³, kao i lokalne dobrovoljačke antikomunističke formacije.

2. — Priliv crnogorskih nacionalističkih snaga u Bosnu.⁴

3. — Proboj partizana iz obruča (koji, uostalom, nije mogao potpuno da se zatvori) na području koje su držali crnogorski nacionalisti; povlačenje crnogorskih nacionalista pod pritiskom i udarom nadmoćnijih partizanskih snaga prema Drini i zapadnim granicama Crne Gore.⁵

4. — Dalje povlačenje nacionalista na desnu obalu Drine, gde je trebalo da usklade upotrebu svojih snaga sa snagama di-

² Reč je o operacijama „Vajs”. Vidi dok. br. 14, 23, 25, 26 i 36.

A ³ Odnosi se na ustaško-domobranske snage.

⁴ Vidi dok. br. 15 i 17.

⁵ Noću 6/7. marta, kod s. Jablanice (blizu Mostara) otpočele su jedinice 2. proleterske udarne divizije NOVJ forsiranje r. Neretve. Najpre je, preko porušenog železničkog mosta, na levu obalu reke neopaženo prešlo jedno odeljenje bombaša iz sastava 3. bataljona 2. dalmatinske NOU brigade. Nakon uništenja četničkog osiguranja kod mosta, u toku iste noći prebačena su na levu obalu po tri bataljona 2. dalmatinske i 2. proleterske NOU brigade, koji su razbili četničke položaje iznad Jablanice i obrazovali mostobran dubine 8 km. Pored

vizije „Taurinenze“ kako bi se partizanima sprečio prelaz preko Drine.

5. — Forsiranje gaza kod Kopilova na Drini od strane ustanika, koji su na taj način, 6. aprila 1943. god., prodrli na teritoriju koju je držao XIV armijski korpus.⁶

Prvo učešće crnogorskih nacionalističkih jedinica u borbi protiv partizanskih snaga pod komandom poznatih rukovodilaca Tita i Moše Pijade usledilo je posle priliva crnogorskih nacionalističkih formacija u Bosnu, koje su nameravale da pomognu u borbi u kojoj su se protiv pomenutih partizanskih formacija angažovale snage VI armijskog korpusa i dobrovoljačke antikomunističke jedinice.⁷

Nacionalističke formacije su, polovinom februara, započele pokrete radi prebacivanja na Drinu i zauzimanja rasporeda za odbranu važnijih gazova, dok su se ostale formacije prebacile preko pomenute reke.

Guverner Crne Gore, svestan opasnosti koju su predstavljale partizanske snage koje su vodile uspešne borbe u Bosni, a takođe i da bi olakšao izvršenje zadataka VI AK, blagonaklono je gledao na ove pokrete u nadi da će nacionalističke formacije uspeti da se suprotstave približavanju partizana granicama Crne Gore.

srušenog železničkog mosta napravila je Inženjerska četa VŠ NOV i POJ improvizovani pešački most preko koga je 8/9. marta počelo prebacivanje 1 ostalih jedinica, ranjenika i bolesnika, koje je trajalo do 15. marta, kad su se prebacile i zaštitne jedinice. Prethodno je Glavna operativna grupa uništila motorizaciju, teška oruđa i tenkove kojima je raspolagala (tom II, knj. 8, dok. br. 147 i 166, tom IV, knj. 11, dok. br. 42 i 43; Hronologija, str. 438). Četrnaestog i 15. marta razbile su jedinice 2. proleterske divizije, 1. proleterske i 10. hercegovačke NOU brigade, kod Čičeva i Glavatičeva, četničku grupaciju Baja Stanišića i prinudile četnike na povlačenje prema Nevesinjskom polju (Hronologija, str. 439). Dvadesetog marta zauzele su jedinice 2. proleterske brigade Obalj, a 1. proleterska brigada Ulog. Dvadeset drugog marta, posle četvorodnevnih borbi, zauzele su jedinice 4. proleterske i 5. crnogorske brigade Nevesinje, a jedinice 2. proleterske divizije i 1. proleterske brigade, 23. marta, -Kalinovik (tom II, knj. 8, dok. br. 191, 192—194; tom IV, knj. 11, dok. br. 109, 114, 116, 118, 119 i 120; Hronologija, str. 440).

⁶ Vidi dok. br. 81.

⁷ Generalni sekretar KPJ obavestio je 25. februara Kominternu o učešću četnika Draže Mihailovića u borbama protiv NOVJ u dolini Neretve i istovremeno tražio da se s tim upozna vlada Velike Britanije, kako bi se preduzeli potrebni koraci da se to spreči (Arhiv Instituta za savremenu istoriju, dok. br. 17026/390; Hronologija, str. 419).

Krajem februara, dok su se partizanske snage, savladane između dolina Une i Sane, povlačile, druge njihove snage (1. i 2. divizija) zauzele su doline gornjeg toka Vrbasa i Neretve, gravitirajući prema železničkoj pruzi Mostar—Sarajevo. Jednovremeno su još neke njihove snage (3. i 9. divizija) prodrle prema dolini donjeg toka Neretve.⁸

S obzirom na novonastalu situaciju i prihvatajući predlog ovog guvernera po traženju VI AK, Vrhovna komanda je odobrila prelaz formacija pukovnika Stanišića (oko 2000 ljudi) u Hrvatsku, koje su se 21. i 24. februara prebacile železnicom na područje Mostara i stavile na raspolaganje VI AK.

Na dan 27. februara pao je garnizon Jablanica; ovim je partizanima bio otvoren put za Konjic, prema kome su odmah počele da gravitiraju neprijateljske snage.⁹

U toku prve polovine marta, u Crnoj Gori su se pojavile trojke i grupice komunista, koje su jednim delom došle preko Drine dok su se drugim delom sastojale od lokalnih elemenata; njihov je zadatak bio da podstiču stanovništvo i izviđahu područje Crne Gore; one su, u stvari, predstavljale patrole prethodnice partizanske glavnine.

Komanda jedinica Crne Gore pokušala je, pod mojim rukovodstvom, da prema meri nastupanja komunista u pravcu Drine uskladi upotrebu snaga kapetana Đurišića sa snagama divizije „Taurinenze“. Međutim, propao je, na žalost, svaki pokušaj u ovom smislu usled tvrdoglave upornosti pomenutog kapetana koji je hteo da partizanske snage savlada nezavisno od operativne zamisli italijanske komande. Na taj način su se nacionalističke snage iscrpile u jalovim ofanzivnim akcijama zapadno od Drine.¹⁰

Na dan 22. marta, jake komunističke kolone obišle su u visini Kalinovika levo krilo Đurišića i tako ga primorale na povlačenje u pravcu Foče.

⁸ Vidi dok. br. 36, nap. 12.

⁹ Jablanicu su, posle dvodnevni borbi, 22. februara zauzele jedinice 4. proleterske udarne brigade (tom II, knj. 8, dok. br. 62; tom IV, knj. 10, dok. br. 130), a 22/23. februara otpočeo je četvorodnevni napad jedinica 3. udarne divizije na italijanske, četničke i domobranske snage u Konjicu. Posle više uzastopnih napada i protivnapada, VŠ NOV i POJ je 26. februara, usled pogoršane situacije kod Prozora, naredio da se obustavi napad na Konjic (tom IV, knj. 10, dok. br. 139, 144 i 150; Hronologija, str. 423).

¹⁰ Petnaestog marta krenule su iz Kolašina, pod komandom Pavla Đurišića, četničke jurišne brigade, jačine 2314 četnika, koje su sačinjavale rezervu četničke Vrhovne komande za operacije u Bosni (tom III, knj. 5, dok. br. 142; AVII, četnička arhiva, CG-V-1343). Opširnije o dejstvima četničkih jedinica protiv snaga NOV i POJ u tom periodu vidi: Neretva—Sutjeska, str. 158—169.

Na dan 24. marta, pod pritiskom drugih partizanskih snaga, i formacije pukovnika Stanišića, koje su dejstvovalе južno od Nevesinja, primorane su da se povuku u pravcu Gacka i da tako partizanima olakšaju nastupanje prema Nikšiću i Bileći. Ove formacije, već jako iscrpljene u ranijim borbama, više nisu mogle biti celishodno upotrebljene na teritoriji VI AK i, kad su se vratile u Crnu Goru, ne samo da nisu raspolagale nikakvom borbenom sposobnošću, već su demoralisale i ostale nacionalističke snage.

Na dan 27. marta, formacije kapetana Đurišića, pod pritiskom nadmoćnih partizanskih snaga — dobro snabdevenih automatskim oružjem, minobacačima i artiljerijskim oruđima, i podstaknutih postignutim uspesima — bile su primorane da se povuku na desnu obalu Drine, gde su se rasporedile za odbranu važnijih gazova.

U međuvremenu je Komanda trupa Crne Gore preduzela sledeće: naredila je da se tri bataljona divizije „Taurinense“ približe reci Drini i da budu spremni za pružanje pomoći garnizonu Foča; pomoću nacionalističkih formacija organizovala je na području masiva Golije i Njegoša zatvaranje zapadne granice Crne Gore; razmotrila je odbranu kotline Nikšića u slučaju da bi partizani lako savladali pomenutu granicu; pojačala je nacionalističke snage generala Popovića¹¹ i poverila im zatvaranje sektora Cetinje.

Krajem marta započeli su partizani seriju pokušaja da pređu Drinu. Ovi pokušaji su posebno bili lokalizovani i to: noću 28/29. marta na most kod Broda i Ustikolinu,¹² a 1. aprila na napad na Ustikolinu, koji je odbio bataljon „Intra“.

Krajem marta raspored uočenih partizanskih snaga koje su gravitirale prema Drini bio je sledeći (vidi šemu u Prilogu 1):

- 2. divizija od dve brigade (2. dalmatinska i 2. srpska) između Ustikoline i mosta kod Broda;
- 1. divizija od tri brigade (1. srpska, 3. krajiška i 3. sandžačka) između Foče i doline Sutjeske;
- 6. bosanska i 7. krajiška brigada zapadno od Ustikoline.

Na dan 2. aprila, ostale partizanske snage, koje su sačinjavale 9. divizija (3. 4. i 5. dalmatinska brigada) i 3. divizija (1. dalmatinska, 10. hercegovačka i 5. crnogorska brigada), ojačane 4. crnogorskom brigadom 2. divizije, gravitirale su prema

¹¹ Krsto

¹² Prva proleterska udarna brigada 1. proleterske udarne divizije NOVJ pokušala je 28/29. marta da iz pokreta forsira r. Drinu kod s. Ustikoline (blizu Foče), ali je pokušaj propao zbog nedostatka plovnih sredstava i visokog vodostaja (Hronologija, str. 441)

području između Čemerna i Berkovića.¹³ Ove poslednje formacije vršile su jak pritisak na antikomunističke formacije raspoređene zapadno od linije Gacko—Bileća, sa ciljem nadiranja u pravcu istoka i otvaranja puta prema Crnoj Gori.¹⁴

II

PRETHODNE MERE I OPERATIVNE NAMERE U CILJU SUPROTSTAVLJANJA SITUACIJI

Situacija koju je trebalo rešiti nije radi toga bila laka. U vreme kad su se partizanske snage spremale da upadnu na teritoriju Crne Gore, skoro sve jedinice Crne Gore (vidi šemu u Prilogu 2) bile su rasturene po mnogobrojnim garnizonima Guvernerata, kao i u nekim drugim garnizonima na hrvatskoj teritoriji¹⁵ (Foča, Goražde, Čajniče), s ciljem da obezbede odbranu važnijih gradova i logističkih baza, kao i saobraćaj na komunikacijama. Jedine snage za izvođenje pokretnih dejstava, tj. 383. pešad. puk divizije „Venecija” [Venezia], bile su raspoređene u Podgorici pod neposrednom komandom Komande trupa Crne Gore.

Svaka pojedina divizija, „Taurinenze”, „Venecija” i „Ferrara”, mogla je, reduciranjem svojih snaga raspoređenih u odgovarajućim garnizonima, prikupiti svega ne veću snagu od 1—2 bataljona u cilju zadovoljavanja operativnih zahteva na vlastitom sektoru. Divizija „Peruđa” [Perugia], kojoj je bila poverena kontrola nad obalskim sektorom, nije raspolagala ni jednom jačom jedinicom za izvođenje manevra u cilju suprotstavljanja opasnostima iz unutrašnjosti teritorije.

Štaviše, već od 22. marta bio je predviđen polazak divizije „Venecija” u Tesaliju. Tek 20. aprila, na uporno traženje Guvernerata, njen pokret je obustavljen.

¹³ Vrhovni komandant NOV i POJ je 30. marta naredio da 1. i 2. proleterska udarna divizija forsiraju Drinu na sektoru Hum—Ustikolina; da 3. udarna divizija, iz Nevesinjskog i Gatačkog polja, razbije četnike i oslobodi Gacko, Avtovac i druga uporišta; da 9. divizija zatvori pravce koji iz rejona Mostara izvode ka Nevesinjskom polju, a jedinice 7. divizije pravce Konjic—Glavatičevo i Trnovo—Kalinovik (tom II, knj. 8, dok. br. 218—220). Detaljnije o sastavu divizija NOVJ u tom periodu vidi: *Oslobodilački rat*, str. 414—418 i *Neretva—Sutjeska*, štr. 57).

¹⁴ Jedinice 3. divizije, u sadejstvu sa 4. proleterskom brigadom, zauzele su Gacko 2. aprila, a 2/3. aprila delovi 3. divizije zauzeli su Avtovac (tom IV, knj. 12, dok. br. 17).

¹⁵ Odnosi se na teritoriju NDH.

Kao što je već pomenulo u prethodnoj tački, krajem marta osetila se opasnost od partizana na celoj dužini granice između Crne Gore i Hrvatske.

Pretpostavljalo se da će nadiranje uslediti na tri pravca, i to:

— pravac koji iz Kalinovika, preko gazova u gornjem toku Drine, vodi u Sandžak i odatle u dolinu Lima;

— pravac koji iz Gacka, kroz gudure Golije, vodi u rejon Šavnik—Nikšić i odatle, preko Sinjajevine i Piperà, u Kolašin, odnosno Podgoricu;

— pravac koji iz Gacka, prolazeći zapadno od masiva Njegos, vodi na područje Kotora i u Cetinje.

U cilju suprotstavljanja ovakvoj trostrukoj opasnosti, Guvernerat je naredio napuštanje garnizona Nova Varoš, Sjenica, Goražde i Bistrica, kao i pojačavanje zelenih nacionalističkih formacija generala Popovića novim pozivanjem ljudstva pod oružje, koje su raspoređene tako da zatvore granicu između planine Troglav i Bileće. Ove formacije su ojačane slabijim jedinicama iz divizije „Peruća“.

Komanda trupa Crne Gore naredila je sledeće:

a) da se divizija „Taurinenze“ ojača sa dva bataljona 383. pešad. puka. Zatim je, 30. marta, 3. alpinski puk, sa dva bataljona, raspoređen u Boljanićima, a 31. marta bataljon „Intra“ na područje Ustikoline, sa zadatkom da posednu visove južno od Drine. Operativna zamisao divizije: sprečiti partizanima prelaz preko Drine posedanjem desne obale reke, od ušća Sutjeske do Ustikoline, od strane nacionalističkih formacija Đurišića, oslanjajući ih levim krilom na otpornu tačku Foča (bataljon „Aosta“) a desnim na Ustikolinu (bataljon „Intra“); držati 3. alpinski puk (dva bataljona) u pripravnosti za intervenciju u pravcu na kojem bi partizani uspeali da pređu Drinu, sa zadatkom da ih protera preko reke;

b) organizovati zatvaranje granice prema sektoru divizije „Ferara“ upotrebom nacionalističkih snaga, raspoređenih duž glavnih planinskih komunikacijskih linija na području Golije i Durmitora. Istovremeno je divizija „Ferara“ morala da prouči i predvidi upotrebu vlastitih jedinica u krugu jednog određenog poluprečnika od garnizona Nikšić radi sprečavanja kretanja partizanskih snaga prema jugu i jugoistoku.

Shodno situaciji koja se početkom aprila ocrtavala na sektoru divizije „Taurinenze“, Guvernerat je višim vlastima ponovo predočio da raspoložive jedinice nisu dovoljne za odbranu cele teritorije Crne Gore. Stoga je tražio da se u Sandžak i na Drinu upute nemačke jedinice kako bi mogao da oslobodi

diviziju „Taurinenze“ i zatim koncentriše jedan deo jedinica u dolinu Lima radi zatvaranja pravca prema Albaniji¹⁶, a ostatak na područje Nikšić—Podgorica—Budva—Bar.

III

SAŽET PREGLED DOGAĐAJA DO POČETKA ITALIJANSKO-NEMACKE PROTIVOFANZIVE

Razne pokušaje da forsira reku Drinu neprijatelj je preduzimao od 2. do 5. aprila, ali bez uspeha.

Međutim, 6. aprila, neprijatelj, jačine najmanje jedne brigade, zahvaljujući veoma slabom otporu naoružanih nacionalista, uspeo je da pređe preko Drine i da se učvrsti na desnoj obali reke¹⁷.

Neprijatelj je uspeo u svojoj nameri, jer se veći deo nacionalističkih formacija, suprotno mišljenju Komande divizije „Taurinenze“, prebacio na levu obalu reke, ali na drugom sektoru, u cilju preduzimanja iznenadnog protivnapada. Kad su uvidele da su ih partizani 6. aprila preduhitrili na Drini, ove nacionalističke snage su se sasvim povukle na levu obalu Tare.

Noću 8/9. aprila, druge jake partizanske snage uspele su da forsiraju reku kod Ustikoline, a istog dana još neke jake partizanske jedinice uspele su da zauzmu visove istočno od Foče.¹⁸

Odsecanje garnizona Foča ipak nije zadavalo brige jer je batalion „Aosta“ — koji je sačinjavao posadu — organizovao za odbranu jake otporne tačke i raspolagao dovoljnim količinama životnih namirnica i municije za pružanje otpora duže od jednog meseca.

Na osnovu intenziteta partizanskih napada, Komanda divizije „Taurinenze“ je, po odobrenju pretpostavljene komande, donela odluku da protiv snaga koje su prodrle u dolinu Ustikoline grupiše tri bataliona sa zadatkom da ih razbiie, protera preko Drine i tako oslobodi garnizon Foča od okruženja. Međutim, ova akcija nije uspela, tako da je alpinski batalion „Aosta“, pošto je 10. i 11. aprila nretrpeo osetne gubitke, bio primoran da se povuče u Plievlja.¹⁹

U ovoj akciji naše jedinice su imale 12 poginulih oficira, među kojima i komandanta bataljona „Fenestre“, i 223 pogi-

¹⁶ Onširnije o zahtevu da nemačke jedinice preduzmu operacije protiv jedinica NOVJ u Sandžaku, vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 220 i 230.

¹⁷ i ¹⁸ Vidi dok. br. 81, nap. 14. is ; 20 prodirući s mostobrana kod s. Ustikoline (blizu Foče), 1. proleterska udarna i 3. krajiška udarna brigada 1. proleterske udarne divizije prisilile su pomenute bataljone divizije „Taurinenze“ na povlačenje sa Golog vrha (k. 1309) i razbile ih kod s. Ifsara, zaplenivši 6 topova, 9 minobacača, 14 mitraljeza i 200 pušaka (tom III, knj. 5, dok. br. 145; tom IV, knj. 12, dok. br. 73 i knj. 13, dok. br. 31).

nula, ranjena i nestala alpinca; ujedno su, zbog više od 200 ubijenih konja (sa punim tovarom), izgubljene velike količine pešadijskog naoružanja i razni delovi artiljerijskih oruđa.²⁰ Takođe i partizani su pretrpeli gubitke koje, međutim, nije bilo moguće proventi.

Ovaj žalostan događaj je u stvari za partizane predstavljao uspeh, jer je odsecanje bataljona „Aosta” od ostalih delova divizije primoralo Komandu trupa Crne Gore da u Sandžaku drži dislociranu celu diviziju „Taurinenze”, u očekivanju da bi se u sadejstvu s nemačkim jedinicama iz Hrvatske moglo prići deblokiranju garnizona Foča. Ovo je onemogućilo upotrebu pomenute divizije na području Nikšića, koji je takođe bio ozbiljno ugrožen i smatran od većeg značaja za odbranu Crne Gore nego Sandžak.

Od ovog momenta pa do 3. maja — dana početka operacija za deblokiranje Foče²¹ — naša borbena aktivnost u Sandžaku morala se ograničiti na sledeće:

- reorganizaciju snaga divizije „Taurinenze”;
- povlačenje 11/383. pešad. puka²², koji je sačinjavao posadu u Cajniču, kako bi stajale spremne što jače snage;
- uspostavljanje kontakta i dogovaranje sa komandom nemačkih jedinica, koje je trebalo da učestvuju u dejstvima za deblokiranje Foče;²³
- dejstva italijanske i nemačke avijacije protiv partizanskih jedinica koje su okružile Foču i protiv drugih koje su se, rasturivši se po Sandžaku, kretale prema dolini Lima;
- ofanzivne prepade adekvatnim snagama na području Pljevalja i duž komunikacija, kako u cilju obezbeđenja snabdevanja divizija „Taurinenze” i „Venecija” iz baza u Priboju, tako i radi održavanja veze između pomenute dve divizije;
- snabdevanje garnizona Foča vazдушnim putem.

U ovom istom periodu partizani koji su prodrli u Sandžak:

- nameravali su da u toku svog kretanja u pravcu doline Lima unište ostatak nacionalističkih snaga i ometaju naš saobraćaj duž železničke pruge Višegrad—Priboj i na drumskim komunikacijama;
- pokušavali su više puta da noćnim napadima primoraju garnizon Foča na predaju, trpeći svaki put osetne gubitke.

²¹, ²³ i ³³ Foču je 5. marta deblokirala nemačka Borbena grupa „Rogatica” 369. legionarske divizije, odbacivši delove 6. istočnobosanske NOU brigade, Majevičku NOU brigadu i dva bataljona 7. divizije NOVJ na desnu obalu Bistrice. Prethodno je 3. puk divizije „Taurinenze”, nastupajući od Goražda, 3. maja odbacio Majevičku NOU brigadu i zauzeo s. Ustikolinu kod Foče (tom II, knj. 9, dok. br. 54; tom IV, knj. 13, dok. br. 25, 33, 54, 153, 159, 162 i 163).

²² Taj puk se nalazio u sastavu divizije „Venecija”.

U međuvremenu i situacija na sektoru divizije „Ferara“ postajala je sve kritičnija.

I zaista, između 4. i 10. aprila, nacionalističke formacije Stanišića povukle su se pod pritiskom partizana u neredu iz rejonu Gacka i Ravna na sedlo Krstac, odnosno na Goransko, a zatim na Presjeku i Nikšić.²⁴

Komanda divizije „Ferara“, koja je još 4. aprila uputila jedan ojačan bataljon u rejon Prijedor radi pružanja podrške nacionalistima, odlučila je, zbog njihovog povlačenja, da naredi ovom bataljonu da zauzme položaj na Javorku, kako bi partizanima koji su nadirali iz doline Pive sprečio pristup u kotlinu Nikšića.

Jedan drugi bataljon i jedna brdska baterija prebačeni su 11. aprila u tesnac kod s. Tise, s ciljem da spreče okružavanje našeg garnizona u Gornjem Polju.

Noću 17/18. aprila, partizanski delovi su posle prelaska preko Pive stigli do Duži i primorali nacionaliste, koji su držali prelaze na reci, da se povuku prema severu.²⁵

Noću 18/19. aprila, drugi neprijateljski delovi su zauzeli Šavnik i jednovremeno uspeali da iz rejonu Jasenov vrh potisnu nacionalističke formacije, koje su se povukle na istočne i zapadne visove Javorka i priključile našem bataljonu koji je ovde bio dislociran.²⁰

Noću 1/2. maja napali su partizani bataljon na Javorku. Napad je trajao skoro cele noći i odbijen je uz gubitke neprijatelja.

Međutim, sledećeg jutra su partizani, usled iznenadnog povlačenja nacionalističkih jedinica, čime su otkriveni bokovi bataljona, zauzeli visove na padinama Javorka.

S obzirom na veoma tešku situaciju koja je nastala, Komanda divizije je smatrala celishodnim da naredi povlačenje bataljona. U momentu kad je povlačenje započelo, bataljon su okružile jake snage i većim delom ga uništile i zarobile.

Naši gubici na dan 2. maja iznosili su: 35 oficira (5 poginulih, 6 ranjenih, 24 nestala); 910 podoficira i vojnika (5 poginulih — utvrđeno, 91 ranjen i 804 nestala, od kojih treba smatrati da je veći deo poginuo).

Takođe i neprijatelj je pretrpeo značajne gubitke, naročito u toku noćne borbe.

²⁴ Na tom pravcu je dejstvovala 3. divizija, ojačana 4. proleterskom udarnom brigadom. Opširnije o borbama 3. divizije vidi: tom II, knj. 9, dok. br. 14 i 56; tom IV, knj. 12, dok. br. 17, 51 i 181.
²⁵ J 26 Opširnije o tome vidi tom III, knj. 5, dok. br. 148 i 149.

Nesrećan ishod ovog okršaja nesumnjivo je ukazao da su partizani nadirali jakim snagama.²⁷

Komanda trupa Crne Gore je stoga odlučila da se u garnizon Nikšić vrate sve jedinice divizije „Ferara“ koje su bile detašovane van garnizona, kako bi sve snage bile prikupljene i spremne za svaki eventualan slučaj.

Sve do početka italijansko-nemačke protivofanzive, na sektoru divizije „Ferara“ nije se dogodilo ništa značajnije.

Partizani su čvrsto zauzeli položaje severno i severoistočno od Nikšića i na taj način omogućili neometano kretanje mnogobrojnim svojim formacijama iz rejonu Šavnil[^], dolinom Župe i Sinjajevine, prema Kolašinu i, preko Piperà, prema Podgorici²⁸ i rejonu Kuči.

Jedinice garnizona Nikšić su se ograničile na izvršenje aktivnih deistava manjeg obima, često koristeći artiljerru koja je zajedno sa avijacijom tukla neprijateljske koncentracije.

CILJEVI NEPRIJATELJA

Komanda partizanskih formacija koje su prodrle u Crnu Goru je — kako se saznalo iz naknadno proverenih podataka — sebi postavila sledeća tri cilja:

a) dostići dolinu Lima sa zadatkom da se izoluju naši garnizoni dislocirani duž ove veoma značajne komunikacije i spreči njihova eventualna intervencija za račun garnizona Podgorica, u kome se nalazio najveći deo pozadinskih postrojenja;

b) sa pravca Piperà i doline Morače, jakim snagama napadati garnizon Podgorica i dočepati se svega onoga što se nalazi u mnogobrojnim skladištima;

c) posle savlađivanja, ili bar neutralisanja, garnizona Nikšić, Pljevlja i doline Lima, i zauzimanja, odnosno neutralisa-

²⁷ Bataljon divizije „Ferara“ napale su na pl. Javorku (kod Nikšića) jedinice 2. i 4. proleterske udarne i 5. crnogorske udarne brigade. Prema izveštaju Štaba 2. proleterske divizije od 9. maja 1943. Vrhovnom stabu NOV i POJ, neprijatelj je pretrpeo gubitke od oko 670 mrtvih oficira i vojnika i 580 zarobljenih italijanskih oficira i vojnika i 200 četnika, dok su jedinice NOV imale 10 mrtvih i 38 ranjenih. Zaplenjeno je: 7 tenkova, 17 kamiona, 15 minobacača, 4 brdska topa, 8 mitraljeza, 12 p.mitraljeza, 500 pušaka, 5 radio-stanica i velike količine municije i druge opreme (tom III, knj. 5, dok. br. 13, 161 i 163 i tom IV, knj. 13, dok. br. 10).

²⁸ Danas: Titograd.

nja, garnizona Podgorica, nadirati u Albaniju duž dva pravca,, tj. Kosova i rejonu Kući.²⁹

Partizani koji su prodrli u Sandžak, zadržavši se zbog neophodnosti da iskoriste veoma velike lokalne zalihe i da ljudstvom iz mesnih izvora popune svoje jedinice iscrpljene u dolini Neretve i Drine, ometani stalnim dejstvima italijanske i nemačke avijacije i aktivnim dejstvima divizije „Taurinenze“, sporo su napredovali u svom kretanju, dok su njihovi jači delovi ostali da kontrolišu Foču i Pljevlja.

Na dan 24. aprila primećeni su istureni partizanski delovi u rejonu Barice i okolini Bijelog Polja.

Istog dana je, po naređenju guvernera, od bataljona „Pinerolo“ iz divizije „Taurinenze“ i LXXXI bataljona crnih košulja, dodeljenog iz 2. armije kao ojačanje, formiran garnizon u Kolašinu.

Partizanske formacije su 29. aprila došle u kontakt sa borbenim rasporedom četnika između Kovrena i Šahovića i primorale ih da se povuku u Kolašin i Bijelo Polje;³⁰ 5. maja zauzele su Šahoviće, a sledećeg dana Mojkovac.³¹ Posle toga, partizani su preduzeli više neuspešnih napada na garnizon Bijelo Polje.

Na dan 10. maja, neprijatelj, jačine oko 800 boraca, napao je u rejonu Dobrakovo jednu motorizovanu kolonu koja je, u pratnji jedne ojačane čete divizije „Venecija“, krenula iz Priboja. U pomoć koloni upućen je na kamionima iz Prijepolja bataljon „Egzile“ [Exille], koji je uspeo da spase veći deo vojnika iz kolone, među kojima je i nekoliko ranjenika.³²

²⁹ Osmog maja, na sastanku sa komandantima divizija Glavne operativne grupe (sem komandanta 7. divizije) u s. D. Kruševu (u dolini r. Pive), Vrhovni komandant NOV i POJ je 1. i 2. proleterskoj udarnoj diviziji postavio zadatak da unište preostale neprijateljske snage u istočnom delu Crne Gore, oslobode Kolašin i Berane (sada: Ivangrad), stvore povoljnu operacijsku osnovicu za prodor u Srbiju i, prodorom preko Kosova i Metohije, pomognu oslobodilački pokret u Albaniji. Treća udarna divizija je dobila zadatak da obezbeduje desni bok i pozadinu 2. proleterske, a 7. divizija levi bok i pozadinu 1. proleterske divizije (Oslobodilački rat, str. 421; Hronologija, str. 467).

³⁰ Posle trodnevnih borbi, četnike Limsko-sandžackih odreda razbili su kod s. Kovrena i Šahovića (sada: Tomaševo) delovi 1. proleterske udarne divizije NOVJ (tom IV, knj. 13, dok. br. 51; Oslobodilački rat, str. 415).

³¹ Šahoviće i Mojkovac zauzele su jedinice 1. proleterske udarne brigade (Oslobodilački rat, str. 420).

³² Napad na kolonu kod s. Doboakova (blizu Bijelog Polja) izvršio* je 2. bataljon 1. proleterske NOU brigade. Prema izveštaju Štaba 1. proleterske brigade od 12. maja 1943. Štabu 1. proleterske divizije, neprijatelj je pretrpeo gubitke od 150 mrtvih a zaplenjeno je 18 kamiona, 10 p.mitraljeza i drugog ratnog materijala (tom IV, knj. 13, dok. br. 57)..

Dok su se u dolini Lima odvijali ovi događaji, divizija „Taurinenze“ je u dogovoru sa nemačkim jedinicama pristupila deblokiranju garnizona Foča.³³

Na dan 13. maja, partizanske prethodnice su sa područja Nikšić—Savnik stigle u rejon Piperi. Nacionalističke formacije, raspoređene između Pantelijeovog vrha i Ilijinog brda, nisu pružile nikakav otpor³⁴ (Prilog br. 3: raspored neprijateljskih snaga na dan 13. maja).

Situacija u garnizonu Podgorica iznenada je postala kritična takođe i zbog nedovoljno raspoloživih snaga u samom garnizonu.

Ukoliko bi partizanske formacije stigle do puta Podgorica—Bioče, pomenuti garnizon bi svakako bio okružen i nadiranje ovih formacija prema Albaniji, kroz rejon Kuči, ne bi više moglo da se spreči.

Međutim, trebalo je po svaku cenu sprečiti da se ovo dogodi.

Stoga je bilo neophodno da se zauzimanjem visova koji se od Rogami, preko k. 610, pružaju do ušća potoka Rijeka u Moraču onemoguću partizanima postizanje ovog cilja.

Komanda trupa Crne Gore imala je na svom raspolaganju samo dva bataljona 383. pešad. puka (između Podgorice i Danilovgrada) i jedan bataljon crnih košulja.

Noću 13/14. maja, u rejon Piperi upućen je 1/383. pešad. puka, za kojim je ujutru istog dana krenula komanda puka i III/383. pešad. puka, sa zadatkom da unište prve partizanske delove koji su stigli u ovaj rejon.

Na dan 15. maja, posle infiltriranja između dva bataljona raspoređena na visovima južno od Blizna i Radeča, veoma jake neprijateljske snage su okružile III/383. pešad. puka; posle jakog otpora, bataljon je bio primoran da se povuče prema Bioču³⁵ i zatim u Podgoricu, otvorivši prolaz hladnim oružjem i pretrpevši teške gubitke.

U zoru 16. maja, pošto je već bio eliminisao III bataljon, neprijatelj je sve svoje snage usmerio prema drugom bataljonu,

³⁴ Napad na četnike kod Pantelijeovog vrha i Ilijinog brda (kod Spuža) izvršila je Udarne grupa bataljona (iz sastava 4. proleterske i 5. crnogorske NOU brigade), ojačana delovima Zetskog NOP odreda. Zarobljeno je 600 četnika a ostatak je odbačen ka s. Bioču i Podgorici (sada: Titograd) (Hronologija, str. 474).

³⁵ j 36 Cetvorodnevne borbe sa italijanskim snagama u blizini s. Bioča (kod Podgorice) vodila je Udarne grupa bataljona, ojačana Zetskim NOP odredom (tom III, knj. 5, dok. br. 178—180; tom IV, knj. 13, dok. br. 204, 211, 218 i 219; Đuro Kladarin, Bitka na Sutjesci, Vojno delo, Beograd, 1959, str. 59).

ne dozvolivši da druga dva bataljona (III/127. pešad. puka divizije „Firence“, koji je u toku noći hitno stigao iz Albanije, i LXXXVI bataljon crnih košulja iz Podgorice), upućena iz Podgorice kao pojačanje pravcem Rogami na k. 610, pruže pomoć.

Naveče istog dana, situacija kod 1/383. pešad. puka bila je beznadežna. Tek u 21 čas, posle odbijanja dva poziva na predaju, komandant I bataljona je, i sam ranjen, naredio da se manji broj preživelih povuče, ali su i oni morali ručnim bombama i hladnim oružjem da otvore sebi prolaz.

Komanda puka nije mogla da se povuče: komandant i veći deo oficira su poginuli. Njihovi leševi su naknadno izvučeni.

Uiutru 17. maja, III/127. pešad. puka i LXXXVI bataljon crnih košulja — zahvaljujući efikasnoj podršci artiljerije iz garnizona Podgorica — uspeali su da zauzmu k. 610, odakle je bilo moguće zadržati svako dalje nadiranje partizana (koji su u međuvremenu zauzeli Bioče) kako u pravcu Podgorice, tako i prema Kučima.

Dolaskom novih snaga (ostalih bataljona 127. pešad. puka i LXXXVI bataljona crnih košulja) bilo je moguće da se 18. i 19. maja, s osloncem na k. 610, posednu svi visovi koji sa severa dominiraju delom puta između Podgorice i Bioča.

Na dan 19. maja stigao je na motornim vozilima iz Bioča, dolazeći iz Andrijevice, nemački puk „Brandenburg“ (sa dva bataljona) i rasporedio se u rejonu Kuča, zauzevši venac dominantnih visova nad naseljenim mestom i most kod Bioča.³⁶ Međutim, njegov dolazak je usledio kad su u rejonu Piperà italijanske jedinice već rešile i stabilizovale situaciju.

Pretrpljeni gubici:

— 383. pešad. puk: poginulo 11 oficira (uključujući i komandanta puka) i 120 podoficira i vojnika; ranjen 1 oficir i 41 podoficir i vojnik; nestalo 16 oficira i 583 podoficira i vojnika.

Mnogi leševi još nisu mogli biti izvučeni jer su pali ili su bačeni u duboke provalije;

— 127. pešad. puk i LXXXVI bataljon crnih košulja: poginuo 1 oficir i 11 podoficira i vojnika; ranjeno 7 oficira i 51 podoficir i vojnik.

Nema nikakve sumnje da je 383. pešad. puk, svojim herojskim otporom i delimičnim žrtvovanjem, prvi uspeo da zadrži drsko nastupanje partizanskih kolona prema Albaniji.

Na surovim visovima k. 610 i Mrke osujećene su sve namere neprijatelja, uzdrman je njegov moral i stvoreni preduslovi za preduzimanje italijansko-nemačke akcije, koja će se posle jednog meseca zaključiti skoro potpunim uništenjem komunističkih snaga koje su iz Hrvatske prodrle u Crnu Goru.

IV

ITALIJANSKO-NEMAČKA PROTIVOFANZIVA

Krajem aprila, nemački 724. pešad. puk smenio je italijanske jedinice u nekim garnizonima u Sandžaku i tako omogućio Komandi trupa Crne Gore da ovim snagama raspolaže za borbu protiv partizana.

Oko 10. maja, na sektor divizije „Venecija“ počela je da pristizhe nemačka 1. brdska divizija, mađa se u prvo vreme nije uspelo saznati da li ova krupna jedinica ima zadatak da dejstvuje zajedno sa italijanskim jedinicama.

Na dan 15. maja, jedan puk divizije „Venecija“ i manji delovi nemačke 1. brdske divizije započeli su dejstva sa zadatkom da partizane iz doline Lima potisnu prema zapadu.³⁷

Dok se ova akcija uspešno razvijala, Komandi trupa Crne Gore omogućeno je da iz doline Lima i sa područja Kolašin—Mateševo izvuče snage da bi u rejonu Lijeve Rijeka zatvorila partizanima pravac nadiranja prema jugu. Tako je, 19. maja, formirana jedna grupa od četiri bataljona sa zadatkom da poveže italijanske jedinice, koje su vodile borbe između Podgorice i Bioča, sa nemačkim jedinicama koje su stigle na područje Kolašin—Mateševo.

Na dan 18. maja, u Boljaniće je stigla jedna borbena grupa 369. divizije.

Između te komande i Komande divizije „Taurinenze“ postignut je sporazum za jednu zajedničku akciju u cilju proferivanja partizana zapadno od puta Pljevlja—Sahovići. Na osnovu ovog sporazuma, trebalo je da grupa iz 369. divizije zauzme raspored za odbranu zapadno od Pljevalja duž Ceotine do Graca, dok je divizija „Taurinenze“ trebalo da, nastupajući sa linije Pljevlja—Jabuka prema putu Pljevlja—Sahovići, nabaci partizane zapadno od ovog puta.

Ovaj sporazum je odobrio komandant jedinica Crne Gore s obzirom da se predviđena akcija poklapala sa namerama za okružavanje partizana.

Ovo okružavanje partizana započelo je, u glavnim crtama, već 20. maja, kad je, radi dogovora, u sedište Komande trupa Crne Gore došao pukovnik Faferot (Pfafferott), načelnik štaba komande nemačkih jedinica u Hrvatskoj.³⁸

³⁷ Tog dana su snage nemačke 1. brdske divizije, posle oštih borbi u rejonu Mojkovca, potisile delove 1. proleterske udarne divizije i ovladale prostorijom istočno od linije s. Sahovići—Slepač-most i grebenom Rudine—Željevo—Sokolovića, jugozapadno od Sahovića (Oslobodilački rat, str. 433).

⁴² Opširnije o sastanku sa pukovnikom "Vernerom (Werner) Faferotom, vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 240.

Pomenutog dana raspored jedinica je sačinjavao skoro neprekidan veliki luk od Graca do Nikšića, i to:

— između Graca i Pljevalja (isključno) nalazila se borbena grupa 369. divizije;

— između Pljevalja i Tulova divizija „Taurinenze“;

— između Tulova i rejon Šahovići Grupa „fon Ludwiger“ (724. puk i bugarski 61. puk);³⁹

— između Šahovića i Mateševa nemačka brdska divizija;

— između Lijeve Rijeke i Bioča jedna formirana grupa, sastava: bataljon „Pinerolo“, LXXXI bataljon crnih košulja i dva bataljona divizije „Venecija“, nazvana po svom komandantu Grupa „Mori“;

— između Bioča i Podgorice 127. pešad. puk i LXXXVI bataljon crnih košulja;

— između Spuža i Nikšića divizija „Ferara“.

SS-divizija „Princ Eugen“ stizala je u rejon Nikšić.

Nasuprot ovakvom ofanzivnom rasporedu, partizanske formacije su započele odstupanje iz Sandžaka (suprotstavljajući jaka dejstva zaštitnica bataljonima divizije „Taurinenze“ koji su preduzeli gonjenje) jednim delom južno od Tare a drugim u pravcu Ceotine, nastojeći da izvrše proboj kroz raspored Borbene grupe 369. divizije.⁴⁰

Istovremeno su partizanske formacije započele povlačenje iz doline gornjeg toka Lima i rejon Kolašin prema zapadu. Delovi formacija dislocirani severoistočno od Nikšića pokušali su, 21. maja⁴¹, da pređu dolinu Zete, ali su ih budnom kontrolom i odgovarajućim dejstvom sprečile jedinice divizije „Ferara“.

Pukovnik Faferot — koji je, kako je već poznato, 20. maja došao u Komandu trupa Crne Gore — dao je tačne podatke o pristizanju nemačkih jedinica, za koje se dosad nije

³⁹ Nemačkoj Borbenoj grupi „Ludwiger“ (Ludwiger) bili su potčinjeni ojačani 724. lovački puk (iz sastava 104. lovačke divizije) i 1. i 2. bataljon bugarskog 61. pešadijskog puka (NAV-T-315, r. 1244/278—80).

⁴⁰ Jedinice nemačke 369. legionarske divizije su 18. maja, kod s. Graca i s. Orlja (blizu Pljevalja) odbacile 6. istočnobosansku i 3. dalmatinsku NOU brigadu i 7. brigadu 7. divizije NOVJ na levu obalu r. Čeotine (Hronologija, str. 474).

⁴¹ Tog dana je Štab 3. udarne divizije NOVJ uputio 1. dalmatinsku udarnu brigadu na položaje s. Dragovoljici — s. Oblatno — s. Zagrad radi zatvaranja pravaca Nikšić—Zupa i Nikšić—Šavnik (Sutjeska, Zbornik radova, knj. 1, Vojno delo, Beograd, 1958, str. 141).

znalo, a nagovestio je i dolazak jedne borbene grupe 118. divizije, koja će se iz Foče povezati prema istoku sa 369. divizijom a prema jugozapadu sa divizijom „Princ Eugen“. Međutim, 0 operativnim namerama nemačke komande nije dao nikakve podatke izjavivši da se očekuju naređenja iz Berlina.⁴²

Na dan 22. maja, u Podgorici je vođen razgovor između komandanta trupa Crne Gore i generala Litersa [Lüthers], komandanta nemačkih jedinica u Hrvatskoj.

Generalu Litersu je kao prvo predloženo principijelno pitanje ličnosti koja bi usklađivala operacije. S obzirom na teritoriju na kojoj će se one voditi, a koja pripada Italiji, i s obzirom na prisustvo jednog guvernera čina armijskog generala, smatrao sam logičnim da ovo usklađivanje operacija pripadne meni. Generalu Litersu je čak pokazan raspis [italijanske] Vrhovne komande Br. 22440/Op. od 18. maja⁴³, koji mu nije bio poznat, a u kojemu je jasno precizirano da su u pogledu usklađivanja savezničkog dejstva nemačke jedinice već primile naređenje da se u svojim postupcima pridržavaju naređenja guvernera Crne Gore (odgovor Vrhovne komande Vermahta na raspis [italijanske] Vrhovne komande Br. 22393/Op. od 16. maja).⁴⁴ General Liters je izjavio da o tome ne može odlučiti l da mora izvestiti komandu u Solunu.

Posle ovog uvoda — i posle duge diskusije — postignut je sporazum u vezi sa predstojećim operacijama.

Ovaj sporazum je proisticao iz rasporeda jedinica koji je jednim delom već izvršen, kako u Crnoj Gori tako i na njenim granicama prema Bosni, kao i iz zamisli da se zatvori обруч — progresivnim sužavanjem — oko partizanskih formacija i zatim unište, između reke Pive i Tare, na području Durmitora.

Da bi se ovo postiglo — a to je više puta predloženo generalu Litersu — bilo je neophodno da se, još pre početka izvršenja pokreta sa istoka, dopuni raspored na reci Pivi, kako bi se sprečilo da se — zbog nedovoljnog ili nepotpunog zatvaranja обруча na ovoj reci — partizanske formacije, čija je velika brzina kretanja bila poznata, ne naišavši na dovoljno jak otpor, izvuku u pravcu zapada.

Protivofanziva je trebalo da se razvija u dve faze.

i

Prva faza

Savezničke divizije, polazeći od linije okružavanja duž koje su već zauzimale raspored, morale su da nastupaju koncentrično u cilju zatvaranja обруча oko partizana na sledećem području:

43 i 44 vidi tom IVj knj 13j dok br 269 (str. 666).

- dolina Tušinja;
- potok Pridvorica;
- potok Komarnica;
- dolina Pive;
- linija koja spaja ušće Pive i Tare sa Pljevljima;
- dominantni visovi na putu Pijevija—Lever-Tara;
- ;— linija koja spaja Lever-Taru sa dolinom Tušinja.

U ovom cilju trebalo je da:

- a) divizija „Taurinenze" nastupa od dominantnih visova na putu Pljevića—Tulovo do dominantnih visova na putu Pljevlja—Lever-Tara;
- b) Grupa „fon Ludviger" i nemačka brdska divizija nastupaju duž Tare i preko Sinjajevine do linije koja spaja Lever-Taru sa dolinom Tušinja;
- c) Grupa „Mori" krene sa linije Spuž—Vežešnik—Lijeva Rijeka i da nastupajući dolinom Morače stigne do doline Tušinja i Bara;
- d) divizija „Ferara" krene od linije Nikšić—Spuž, pročešlja celo područje između puta Podgorica—Šavnik i doline Morače i da stigne u dolinu Tušinja između Šavnika i Bara;
- e) SS-divizija „Princ Eugen" krene od linije Nikšić—Gornje Polje do linije Piva—Šavnik;
- f) dva bataljona divizije „Princ Eugen" (koja su ostala, zapadno od Pive i nisu ušla u sastav divizije u Nikšiću) i borbene grupe nemačke 118. i 369. divizije posednu za odbranu liniju dolina Pive—linija koja ušće Tare i Pive spaja sa Pljevljima.

Druga faza

U drugoj fazi obruč oko okruženog područja trebalo je postepeno stezati do potpunog uništenja partizanskih snaga.

U ovom cilju trebalo je da:

- a) divizija „Taurinenze" krene konvergentno od linije Pljevlja—Lever-Tara i da zauzme prelaze na Tari između Orašja i Lever-Tare (predviđena je eventualnost da deo njenih snaga pređe na levu obalu reke);
- b) nemačka brdska divizija nastupa od linije koja Lever-Taru spaja sa dolinom Tušinja do Pive, držeći se severoistočnih padina Durmitora i reke Tare;
- c) divizija „Ferara" nastupa područjem između Pive i zapadnih padina Durmitora;

d) divizija „Princ Eugen“ bude prebačena zapadno od Pive (pravcem Bileća—Gacko) sa ciljem da pojača odbrambeni raspored dva bataljona koja su držala prelaze;

e) Borbena grupa 118. divizije produži prema severu duž Pive, a duž Drine do Foče odbrambeni raspored divizije „Princ Eugen“;

f) Borbena grupa 369. divizije stigne do Tare između Orašja i ušća sa ciljem da poveže desno krilo divizije „Taurinenze“ sa 118. divizijom;

g) Grupa „Izaska“ [Isasca] (naziv koji je Grupa „Mori“ dobila po svom novom komandantu) i Grupa „LMviger“, koje su zbog stezanja obruča ostajale neangažovane, pređu na raspolaganje Komande trupa Crne Gore, odnosno komande nemačkih jedinica.

Kao što se vidi iz nastavka ovog izveštaja, prva faza je ostvarena bez bitnih izmena, dok je druga faza pretrpela izmene zbog prelaza partizanskih snaga zapadno od Pive.

* * *

Za vreme dok su pomenute snage ostvarivale pokrete neophodne za prebacivanje jedinica u rejone iz kojih je trebalo započeti 1. fazu manevra za okružavanje, 127. puk je nastavljao čišćenje područja na kome je, severoistočno od Podgorice, vođena borba od 14. do 18. maja.⁴⁵ U isto vreme je avijacija stalno tukla partizanske formacije koje su se, posle neuspelog pokušaja da iz rejonu Piperi pređu u rejon Kuči,⁴⁶ povlačile u pravcu doline Župe, dok je artiljerija iz garnizona Nikšić tukla partizanske snage koje su se nalazile severno od grada, s ciljem da ometa kretanje partizana koji su se, pod zaštitom ovih snaga, povlačili iz doline Župe prema rejonu Šavnik

Već naveče 24. maja, jedinice potčinjene Komandi trupa Crne Gore stigle su na polazne položaje sa kojih je trebalo da započne protivofanziva (vidi Prilog br. 4).

Početak ovog manevra je, međutim, morao biti pomeren za 27. maj, jer nemačke jedinice još nisu bile završile odgovarajuće pokrete.

⁴⁵ Opširnije o dejstvima 127. puka vidi tom III, knj. 5, dok. br. 182 i 184.

⁴⁶ Na osnovu akcije Udarne grupe bataljona kod Bioča, italijanske i nemačke komande su došle do zaključka da snage Glavne operativne grupe NOVJ nameravaju da se probiju sa tog sektora ka jugoistoku, u pravcu Albanije. Da bi to sprečile, one su na sektor Mateševo—Podgorica—Danilovgrad užurbano prebacivale nove jedinice (tom II, knj. 9, dok. br. 14 — prilozi; tom IV, knj. 13, dok. br. 218, 219 i 224).

Na južnom sektoru savezničkog poretka, u operacijama je učestvovalo 10 italijanskih bataljona podeljenih u dve grupe, i to:

- Zapadna grupa: divizija „Ferara” sa šest bataljona;
- Istočna grupa: Grupa „Mori” (koja je 29. maja promenila naziv u Grupa „Izaska”) sa dva bataljona divizije „Venecija”, jednim bataljonom crnih košulja divizije „Ferara” i jednim bataljonom divizije „Taurinenze”.

Zapadna grupa trebalo je da u prvoj etapi krene iz doline Zete (od Nikšića do isključno Spuž) i da stigne na liniju Župa—Miljevac, a Istočna grupa da od linije Spuž—Vežešnik—Lijeva Rijeka u prvoj etapi stigne na liniju Smonik—Međuriječje. Cilj akcije bio je da se pronađu partizanske snage u odstupanju, da ih se uništi ili, bar, nabaci severno od pomenutih linija. Način izvršenja zadatka: detaljno čišćenje zemljišta podelom dveju grupa na veći broj kolona (osam).

Istočno od Grupe „Mori” dejstvovala je nemačka 1. brdska divizija od linije Šahovići—Kolašin sa zadatkom da nastupa i dostigne ulaz u dolinu Tušinje; zapadno od divizije „Ferara” nastupao je deo SS-divizije „Princ Eugen” (jedan deo, jačine dva bataljona, bio je dislociran u rejonu Goransko) s istim zadatkom u pravcu Šavnik—dolina donjeg toka Tušinje.

#

Na severnom delu sektora, od linije Pljevlja—Tulovo, morala je divizija „Taurinenze” (koja je dejstvovala sa pet bataljona) da stigne na liniju Pljevlja—Bitine sa zadatkom da pronađe neprijatelja i uništi ga, ili da ga bar potisne zapadno od pomenute linije. Način izvršenja zadatka: detaljno čišćenje zemljišta pomoću više kolona (pet). Desno je divizija „Taurinenze” bila povezana sa borbenom grupom 369. divizije — koja je u ovoj prvoj fazi ostajala na svojim položajima duž Ceotine (između Graca i Pljevalja) sa zadatkom da spreči povlačenje partizana, potisnutih dejstvom divizije „Taurinenze”, u pravcu severa — a levo sa Grupom „fon Ludviger”, koja je imala zadatak da sa linije Tulovo—Šahovići nastupa prema Lever-Tari.

U zoru 27. maja započela su dejstva jednovremeno na celoj liniji okružavanja između Pljevalja i Gornjeg Polja. Partizani nisu pružili otpor kretanju kolona i izbegavali su borbu. Jedino na krajevima velikog luka, tj. na frontu divizija „Taurinenze”

i „Princ Eugen“, zaštitni delovi su nastojali da zadrže nastupanje savezničkih jedinica, ali bez uspeha. Glavne partizanske snage su se povukle iz Piperà i doline Župe prema severu, sa Sinjajevine i doline gornjeg toka Tare prema zapadu i iz Sanžaka u pravcu doline srednjeg toka Tare.⁴⁸

Na dan 28. maja, partizanski delovi, potisnuti od divizije „Taurinenze“, pokušali su da izvrše prodor na frontu 369. divizije, ali nisu uspeali; u međuvremenu su delovi nemačke 118. divizije u rejonu Gradac uspostavili vezu sa jedinicama 369. divizije i tako produžili borbeni poredak prema zapadu.⁴⁸

Na dan 29. maja, divizija „Ferara“ i Grupa „Mori“ stigle su na prve dodeljene ciljeve ne naišavši na otpor; divizija „Taurinenze“ je nastavila da zadaje gubitke partizanskim zaštitnicama, koje su nastojale da usporavaju kretanje, stigla je na put Pljevlja—Lever-Tara i preduzela njegovu popravku (put je na više mesta bio porušen).⁴⁹

Na dan 2. juna, inžinjerijske jedinice armijskog korpusa postavile su pontonski most preko Tare u cilju prebacivanja snaga na područje južno od Tare.

Na dan 29. maja i divizija „Princ Eugen“ je stigla na određene položaje između Savnika i doline donjeg toka Tušinje.

U cilju nabacivanja neprijatelja između Pive i Tare, Komanda trupa Crne Gore je, naveče 29. 5., naredila da se divizija „Ferara“ (kojoj je vraćen bataljon crnih košulja koji se nalazio u sastavu Grupe „Izaska“) i Grupa „Izaska“ do 1. juna prebace u dolinu Tušinje i da se rasporede između divizije „Princ Eugen“ i 1. brdske divizije, kako bi 2. juna preduzele pokret duž puta Šavnik—Lever-Tara.

Pokret je, sa izvesnim zakašnjenjem, započela Grupa „Izaska“, jer je levo krilo nemačke 1. brdske divizije, suprotno naređenju, u toku kretanja iskoristilo jednu konjsku stazu koja je, prema dogovoru, trebalo da stoji na raspolaganju Grupi „Izaska“.

⁴⁸ i ⁴⁹ Vrhovni štab NOV i POJ je od 26. do 29. maja užurbano radio na realizaciji svoje odluke od 26. maja: da težište dejstva Glavne operativne grupe za proboj iz okruženja usmeri preko visoravni Vučeva—Sutjeske i Zelengore. U tom cilju je vršeno pregrupisanje snaga. Ponovo je formirana Drinska operativna grupa (2. proleterska, 6. istočnobosanska i Majevička brigada), koja je dobila zadatak da dejstvuje ofanzivno u dolini Sutjeske; 1. proleterskoj diviziji je naređeno da uputi snage preko Pive, da spreči nadiranje neprijatelja ka Vučevu i Sutjesci; tri brigade pod komandom Štaba 2. proleterske divizije trebalo je da dejstvuju ofanzivno južno od Mratinja i da taj pravac zatvaraju po svaku cenu; 7. divizija se iz Sanžaka, preko Tare, prebacivala na pivski plato (Neretva—Sutjeska, str. 67—68).

Na dan 31. maja počeo se nazirati plan neprijatelja, koji je nameravao da grupiše snage u zapadni deo okružene teritorije s ciljem da probije обруч i da se povuče u Hrvatsku.⁵⁰

Toga dana — izveštavajući o tome u Sarajevu komandu nemačkih trupa u Hrvatskoj — ukazalo se na potrebu da se jedinice raspoređene zapadno od reke Pive pojačaju jakim delovima divizije „Princ Eugen” i da se delovima nemačke brdske divizije očisti rejon između Pive i Durmitora. Istovremeno je ukazato da je namera Komande trupa Crne Gore da naredi nastupanje divizije „Ferara” istočno od Durmitora duž puta Šavnik—Zabljak i da divizija „Taurinzenze” započne okružavanje u pravcu Tare (u cilju sve većeg stezanja обруча). I tako je komanda u Sarajevu zamoljena da, u skladu sa kretanjem divizije „Taurinzenze”, naredi i pokret nemačke 369. divizije prema Tari.⁵¹

Noću 31. 5/1. 6. partizanske snage su preduzele napad na nemački raspored (divizija „Princ Eugen”) između Rudinice—Lug i potoka Komarnica. Partizani su odbijeni uz teške gubitke.⁵² Na osnovu ovakve situacije — koja je postajala kritična — nemačka komanda je 2. juna započela da, pravcem Bileća—Avtovac, prebacuje na motornim vozilima jedinice divizije „Princ Eugen” zapadno od doline Pive na područje Čemerno, dok su jedinice divizije „Ferara” zamenile jedinice divizije „Princ Eugen” u dolini Komarnice.⁵³

S obzirom na pokrete koje je trebalo da izvrši divizija „Princ Eugen”, početak dejstva severno od linije Komarnica—Šavnik—dolina Tušinja pomenen je za 7. jun ujutru.

Od 3. juna zaključno do 6. juna, dok je divizija „Princ Eugen” izvršavala pomenuto kretanje, divizija „Ferara” je održavala dodir sa partizanskim snagama duž linije Pridvorica—Šavnik—Bare; u isto vreme Grupa „Izaska” se prikupila u rejonu Bare—Boan, a 1. brdska divizija se koncentrisala istočno od puta Šavnik—Lever-Tara.

⁵⁰ Vidi tom IV, knj. 13. dok. br. 262.

⁵¹ Vidi tom IV, knj. 13. dok. br. 276.

⁵² Reč je o napadima 5. crnogorske udarne brigade 3. udarne divizije na raspored 13. puka 7. SS divizije „Princ Eugen” na r. Komarnici (Sutjeska, Zbornik radova, str. 229). Prema dnevnom izveštaju 6. armijskog korpusa od 2. juna 1943, napadi „su bili odbijeni sa većim gubicima obadviju strana” (tom III, knj. 5, dok. br. 201).

⁵³ Usled prodora jedinica Glavne operativne grupe NOVJ preko Pive na Vučevo i u dolinu Sutjeske^ nemačko komandovanje je obustavilo dalje nastupanje svoje SS-divizije „Princ Eugen” od Savnika ka Zabljaku i prebacilo se na prostoriju između Čemerna, Plane i Avtovca (tom II, knj. 9, dok. br. 222; tom III, knj. 5, dok. br. 203 i 208; tom IV, knj. 13, dok. br. 123, 127, 275, 279 i knj. 14, dok. br. 122, 125, 131 i 134).

Pokret divizije „Taurinzenze“ u cilju okružavanja morao je biti odložen jer Komanda trupa Crne Gore, uprkos urgiranjima, nije izdejstvovala da jednovremeno krene i 369. divizija; međutim, ukoliko pokret ne bi započeo jednovremeno, stvorila bi se veoma nezgodna pukotina u obruču.

S obzirom da je 5. juna primljen izveštaj da će 369. divizija biti izvučena iz rasporeda jer je određena na drugo mesto linije okružavanja zapadno od Pive,⁵⁴ diviziji „Taurinzenze“ je naređeno da 6. juna započne pokret za okružavanje kako bi stigla na Taru i da pomeri svoje desno krilo prema zapadu da bi se kod Vjernovića povezala sa 118. divizijom.⁵⁵

U periodu od 1. do 5. juna, Nemci su preduzeli razne pokrete koji nisu svi bili shvatljivi; stekao se utisak da nemačka komanda u Sarajevu nije uvek bila sasvim u toku situacije.

Dogodilo se da su, između 3. i 5. juna, jaki delovi partizanskih snaga, iskoristivši slabost nemačkog rasporeda duž Pive, uspeali da pređu preko reke.⁵⁶ Nemačka komanda je tih i sledećih dana pribegla ispravljanju rasporeda pa je, pored divizije „Princ Eugen“, prebacila zapadno od Pive i Borbenu grupu 369. divizije i 724. pešad. puk Grupe „Ludviger“ (koji se zajedno sa pukom „Brandenburg“ nalazio u rezervi u rejonu Foče), i pomoću ovih jedinica organizovala novu liniju okružavanja duž doline Sutjeske. Međutim, ove pokrete je trebalo da pomenute jedinice izvrše sa spoljne strane obruča i stoga su zahtevali mnogo više vremena od onog koje je bilo potrebno partizanima za prebacivanje u unutrašnjosti obruča u cilju otkrivanja eventualnih slabosti u rasporedu i izvršenja proboja na najosetljivijem mestu.

⁵⁴ Uočivši da će grupacija NOVJ „pokušati da se probije preko Sutjeske“, general Liters je 369. diviziju prebacio na komunikaciju Foča—Kalinovik, a odatle na Zelengoru „radi upotrebe na odlučujućem mestu“ (tom II, knj. 9, dok. br. 14 — prilozi; Neretva—Sutjeska, str. 72—73).

⁵³ Prema dnevnom izveštaju Komande 6. armijskog korpusa od 10. juna 1943, divizija se povezala sa HR. nemačkom divizijom na koti 1648 (na Rogjel pl.), 6 km južno od Čelebića (tom III, knj. 5, dok. br. 208).

⁵⁶ Na levu obalu Pive prebacivale su se 3. udarna i 7. divizija NOVJ. Šestog juna, preko improvizovano! mosta kod s. G. Kruševa, gde su pretrpele velike gubitke od nemačke avijacije, prebacile su se jedinice 7. divizije na levu obalu r. Pive i ubrzo izbile na Vučevo. Istog dana, Vrhovni štab NOV i POJ je naredio Štabu Južne grupe za proboj da obustavi prebacivanje na levu obalu Pive i da teže ranjenike skloni po katunima i pećinama na pl. Durmitoru i u kanjonu Pive, a ostale snage da prebaci preko r. Tare na pl. Ljubišnju (tom II, knj. 9, dok. br. 257, 258; Oslobođilački rat, str. 449—450; Sutjeska, Zbornik radova, str. 110—113, 158—159, 211 i 332).

I zaista, 4, 5. i 6. juna preduzeo je neprijatelj, u cilju izvršenja proboja, više jakih napada na raspored 118. divizije duž doline Sutjeske. Međutim, pokušaji su skoro sasvim propali i partizanima prouzrokovali teške gubitke.⁵⁷

Naveče 6. juna, posle izvršenih pokreta za prebacivanje jedinica u polazne rejone iz kojih je trebalo da se krene na izvođenje poslednje faze operacija, raspored snaga bio je sledeći (vidi Prilog br. 5):

— zapadno od Pive, divizija „Princ Eugen" i delovi 118. divizije zatvarali su obruč oko partizana između Sutjeske i Pive;

— severno od Tare, divizija „Taurinenze" i delovi 118. divizije pristizali su na Taru između njenog ušća i Lever-Tare;

— između Durmitora i Tare, 1. brdska divizija prikupila se duž puta Šavnik—Lever-Tara;

— jugozapadno od Durmitora, divizija „Ferara" prikupila se između Šavnik—Pošćelje⁵⁸—Duži.

Grupa „Izaska", koja zbog stezanja obruča više nije imala mesta u rasporedu, prikupila se u rejonu Boan—Bare sa zadatkom da upotpuni čišćenje rejona istočno od puta Šavnik—Lever-Tara i da tako osigura pozadinu 1. brdske divizije.

Ujutru 7. juna započele su divizija „Ferara" i 1. brdska divizija pokret u dodeljene sektore; one su u početku morale da savladaju izvestan otpor partizanskih zaštitnih delova, a zatim je kretanje nastavljeno bez otpora, s obzirom da su glavne neprijateljske snage prethodnih dana prešle zapadno od Pive.⁵⁹

⁵⁷ Trećeg juna pokušale su 1. i 2. proleterska i Majevička udarna brigada da na odseku 118. lovačke divizije razbiju neprijatelja prema Košuru i Borovnom. Delovi 1. proleterske su zauzeli Borovno, ali su ga nemačke snage ponovo povratile (Oslobodilački rat, str. 452). Petog juna u zoru, 1. proleterska divizija, podržana sa dva divizionna artiljerije, napala je glavninu nemačke 118. lovačke divizije u nameri da proširi mostobran na Sutjesci do Popovog Mosta. Nakon vrlo teških borbi uspeo joj je da u toku dana zauzme Borovno i Mrkalje i da širokim frontom izbije na Sutješku, ali ne i da zauzme dobro utvrđeni Košur i ostale utvrđene položaje na levoj obali Sutjeske, koje su nemačke borbene grupe „Gertler" i „Tribukajt" (118. divizije), uz gubitke od nekoliko stotina mrtvih, uspele da održe (tom II, knj. 9, dok. br. 8 — prilog; tom IV, knj. 14, dok. br. 62, 108, 131, 133, 135; Oslobodilački rat, str. 453—454).

⁵⁸ Verovatno je reč o s. Pošćenju, severozapadno od Šavnika.

⁵⁹ J 60 Reg je o napadima na položaje 3. udarne divizije na Pivskoj planini. Ova divizija je odolevala neprijatelju i delom snaga sklanjala teške ranjenike po pećinama Pivske pl. i u kanjonu Tare (tom IV, knj. 14, dok. br. 139; Oslobodilački rat, str. 456—463).

U ovom momentu je izgledalo da će ceo manevar promašiti cilj ukoliko neprijatelj odlučno napadne u pravcu zapada, jer na Drini i Sutjesci nemačke snage još nisu bile dovoljno jake. Treba zahvaliti izvesnoj trenutnoj neodlučnosti neprijatelja — čiji su neki delovi čak i pokušali da se ponovo prebace istočno od Pive — što su nemačke jedinice mogle biti ojačane.

Nije bilo moguće u tom pravcu prebaciti trupe Crne Gore s obzirom na veliku daljinu i slabe komunikacije.

Ipak, u ovome je, kao uostalom i u celom razvoju događaja, u potpunosti došao do izražaja nedostatak jedne jedinstvene koordinativne ličnosti, uprkos svim uložnim naporima da se usklade pokreti i akcije. Ona bi, svakako, posmatranjem situacije i činjenica sa jedinstvene tačke gledišta, donosila pravovremene, neposredne i celishodne odluke.

Procenjuje se da je 7. juna zapadno od Pive bilo 17 partizanskih brigada, veoma iscrpljenih u prethodnim borbama i neprekidnim dejstvom avijacije. Ove snage, na koje je sa juga u rejonu Mratinja napadala divizija „Princ Eugen“, nastavile su da napadaju nemački raspored duž Sutjeske, od Tjentišta do njenog ušća u Drinu.

Na dan 8. juna stigla je divizija „Taurinenze“ na Taru, a divizija „Ferara“ i 1. brdska divizija nastavile su kretanje savlađujući slabiji neprijateljski otpor.⁶⁰ U rejon Tjentišta počeli su da pristižu delovi 369. divizije.

U dane 9. i 10. juna nastavljeno je kretanje divizije „Ferara“ i 1. brdske divizije, dok su partizani uporno nastojali da otvore prolaz na Sutjesci.⁶¹

Pošto su primljeni podaci da partizanski delovi pokušavaju da se ponovo prebace preko reke Pive, kako bi se zaklonili u najneprohodnijim rejonima Durmitora, 11. juna je divizija „Ferara“ raspoređena duž Pive između Bačića i Krstača, frontom prema zapadu; istog dana primljeni su podaci da su neki delovi

⁶¹ Devetog juna, iz doline Sutjeske izvučeni su na Zelengoru svi delovi 1. i 2. proleterske divizije i oko 600 lakših ranjenika Centralne bolnice (tom IV, knj. 14, dok. br. 147 i 149).

Desetog juna, na položajima Balinovac—Radomišlje razbila je 1. proleterska divizija delove nemačke 369. legionarske divizije i time stvorila uslove za proboj Glavne operativne grupe (tom IV, knj. 14, dok. br. 18 i 151). Delovi nemačke 118. lovačke i 369. legionarske divizije, uz podršku avijacije, pokušali su da u rejonu Lučkih i Vrbničkih Koliba na Zelengori zatvore pravac proboja Glavne operativne grupe. Međutim, upornom odbranom 2. i 4. proleterske brigade na položajima Mala i Velika Košuta i Ljubin grob slomljeni su mnogobrojni juriši neprijatelja i obezbeđen dalji proboj (tom IV, knj. 14, dok. br. 12—14, 145, 147 i 151).

partizanskih snaga uspeli da probiju nemački raspored i da severno od Sutjeske izbegnu uništenje. Na osnovu podataka, koji izgledaju verodostojni, jačina ovih partizanskih snaga koje su uspele da probiju nemački raspored iznosila je, otprilike, 2000—3000 boraca, zajedno sa Titovim štabom.

Na dan 11. juna, po završetku operacija istočno od Pive, jedna formirana italijansko-nemačko-bugarska jedinica popela se na vrh Durmitora i istakla zastave triju armija.

Od 20. juna divizija „Ferara”, ojačana sa dva bataljona divizije „Venecija” iz sastava Grupe „Izaska”, koja je po izvršenju zadatka rasformirana 11. juna, preduzela je čišćenje rejonu između Pive i zapadnih padina Durmitora sa zadatkom da uništi manje grupe partizana koje su izbegle dejstvima od prethodnih dana; ona je jednovremeno nastavila izviđanje duž Pive i zatvorila ovaj pravac odstupanja ostacima partizanskih formacija, čije je uništavanje bilo u toku.⁶²

Na dan 14. juna i divizija „Taurinenze” je ponovo preduzela čišćenje područja između Tare i Ceotine sa zadatkom da uništi slabije partizanske delove koji su izbegli dejstvima od prethodnih dana.⁶³

Zaključno sa 16. junom mogao se smatrati završenim operativni ciklus započet 14. maja herojskim delimičnim žrtvovanjem 383. pešad. puka u rejonu Piperà.

Partizanske formacije pod komandom Tita, koje su kroz Crnu Goru nameravale da prodru u Albaniju, sa verovatnom težnjom i prema dalekosežnijim ciljevima, najpre su zaustavljene isključivo od italijanskih jedinica na vratima Podgorice, zatim snažno potisnute od italijansko-nemačkih jedinica, koje su nastupale sa juga i istoka, zadržane u svom neurednom odstupanju od nemačkih jedinica i, konačno, okružene — skoro potpuno su uništene.

62 i 63 Trinaestog juna, u rejonu s. Tjentišta pokušala je da forsira Sutjesku glavnina 3. udarne divizije. Međutim, koncentričnim napadima višestruko jačeg neprijatelja prepolovljene jedinice 3. divizije skoro su potpuno razbijene. U toku naredne noći pokušali su ostaci 3. divizije da se između Ozrena i Suhe probiju ka Zelengori, ali su u tome uspele samo pojedine grupe i izvestan broj ranjenika, dok su najveći broj ranjenika, bolesnika i sanitetskog osoblja poubijali nemački vojnici (tom III, knj. 5, dok. br. 212; tom IV, knj. 14, dok. br. 158, 159, 162, 165 i 166; Oslobođilački rat, str. 464—465).

Gubici neprijatelja iznose oko 12.000 poginulih, s obzirom da je veći deo zarobljenih streljan.⁶⁴

Ogroman je ratni plen u naoružanju i municiji, ne računajući velike količine koje su bačene u reke, duboke provalije ili uništene dejstvom vatre.

Naše i nemačke jedinice su prilikom nastupanja oslobodile 650 naših zarobljenika, koji su se svi nalazili u stanju izrazite neuhranjenosti. U postignute rezultate treba uračunati i ovaj visoko humani uspeh.

U Prilogu br. 6 izneseni su i naši gubici, kao i gubici (provereni) koje su neprijatelju zadale samo italijanske jedinice, i ratni plen u naoružanju i municiji.

Komande i jedinice su pokazale visok borbenu duhu, a jedinice — uprkos mnogobrojnim i dugotrajnim posadnim službama — veliku borbenu sposobnost i stručnu spremu u marševanju i naporima uopšte, kao i u borbama na neprohodnom planinskom zemljištu.

Komandom trupa Crne Gore do 11. maja rukovodio je general armijskog korpusa Luidi [Luigi] Mentasti, a od 12. maja nadalje divizijski general Erkole Ronkalja [Ercole Roncaglia].

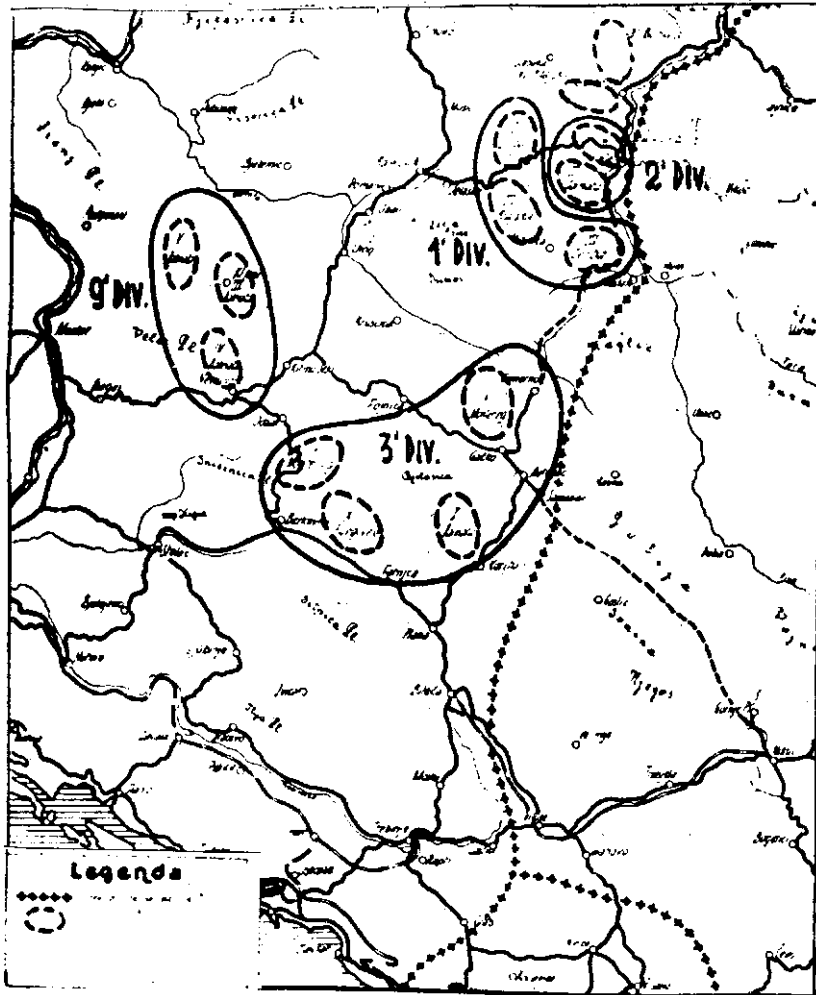
GUVERNER CRNE GORE
(Armijski general A. Pircio Biroli)
A. Pircio Biroli

M. P.

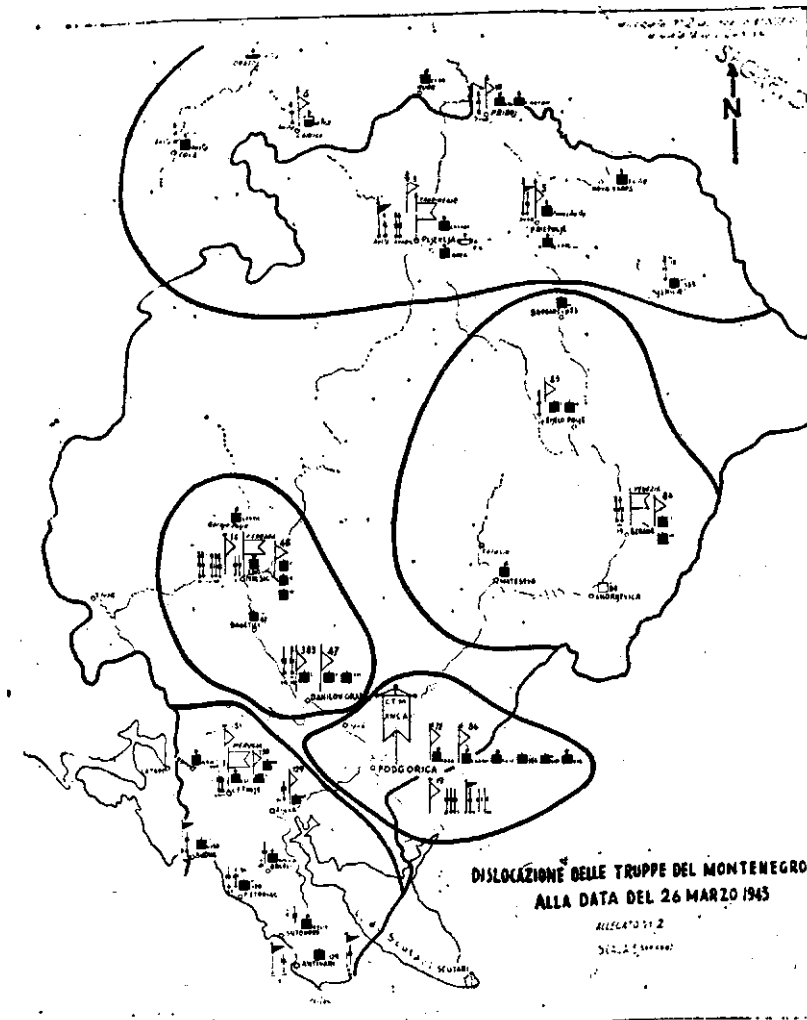
⁶⁴ U bici na Sutjesci, odnosno u toku neprijateljske ofanzive „Švarc”, Glavna operativna grupa NOV i POJ, sa pripadajućim i pratećim joj delovima, izgubila je više od 30 posto svog ljudstva (računa se da je na početku bitke jačina operativnih jedinica bila oko 16.000 boraca, svrstanih u šesnaest brigada, i da se u Centralnoj bolnici i divizijskim bolnicama nalazilo još preko 3500 boraca). Prema do sada prikupljenim podacima, u bici na Sutjesci je poginulo 6508 pripadnika NOVJ (boraca, rukovodilaca, lekara i medicinskog osoblja), među kojima 520 žena. Pored ostalih, na Sutjesci je poginulo sedam članova AVNOJ-a (među njima su trojica iz Izvršnog odbora AVNOJ-a: Nurija Pozderac, Veselin Masleša i dr Sima Milošević), dva istaknuta člana Vrhovnog štaba NOV i POJ (Vojislav Đokić i Sava Kovačević), 59 rukovodilaca brigada i bataljona i preko 370 rukovodilaca četa (Netva—Sutjeska, str. 57—58, i 294—314; Hamović V. Miloš, Socijalna, polna i starosna struktura poginulih boraca NOV Jugoslavije u bici na Sutjesci 1943. godine, referat na naučnom skupu „NOB u Bosni i Hercegovini i AVNOJ” (1942—1943), Sarajevo, novembra 1973.).

SITUAZIONE FORZE PARTIGIANE

alla data del 31-3-943-XXI



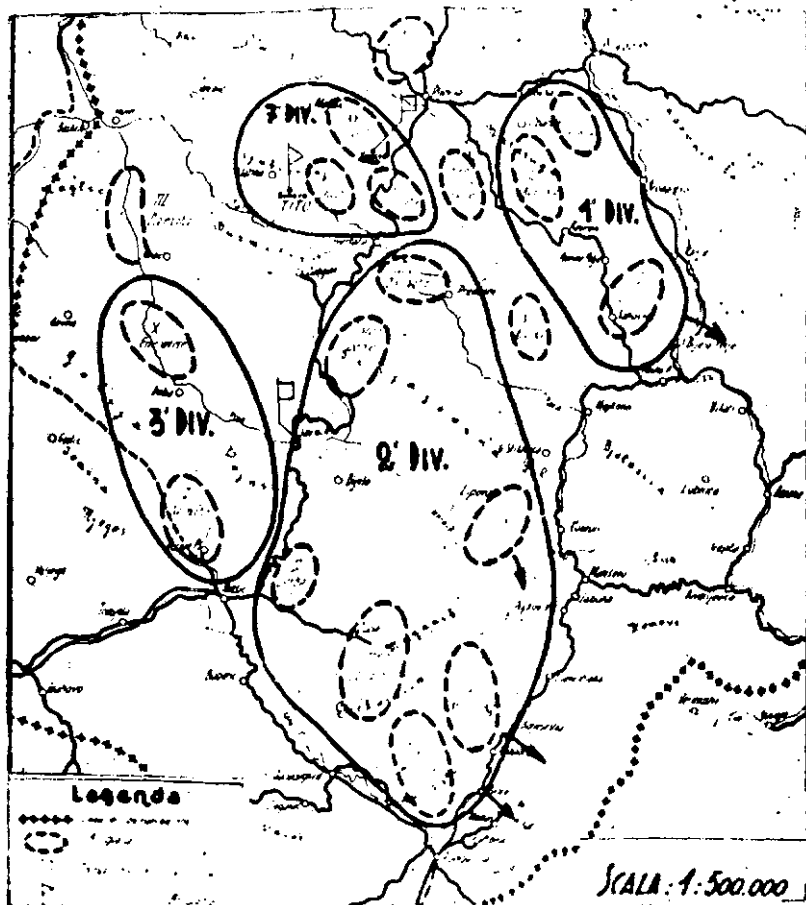
Fotokopija priloga 1 dopisu br. 5088 od 14. VII-43
SITUACIJA PARTIZANSKIH SNAGA na dan 31-3-943.
(Legenda: Demarkaciona linija; Brigada)



Fotokopija priloga 2 dopisu br. 5088^pd 14-VII-43.
DISLOKACIJA TRUPA CRNE GORE na dan 26. marta 1943.

SITUAZIONE FORZE PARTIGIANE

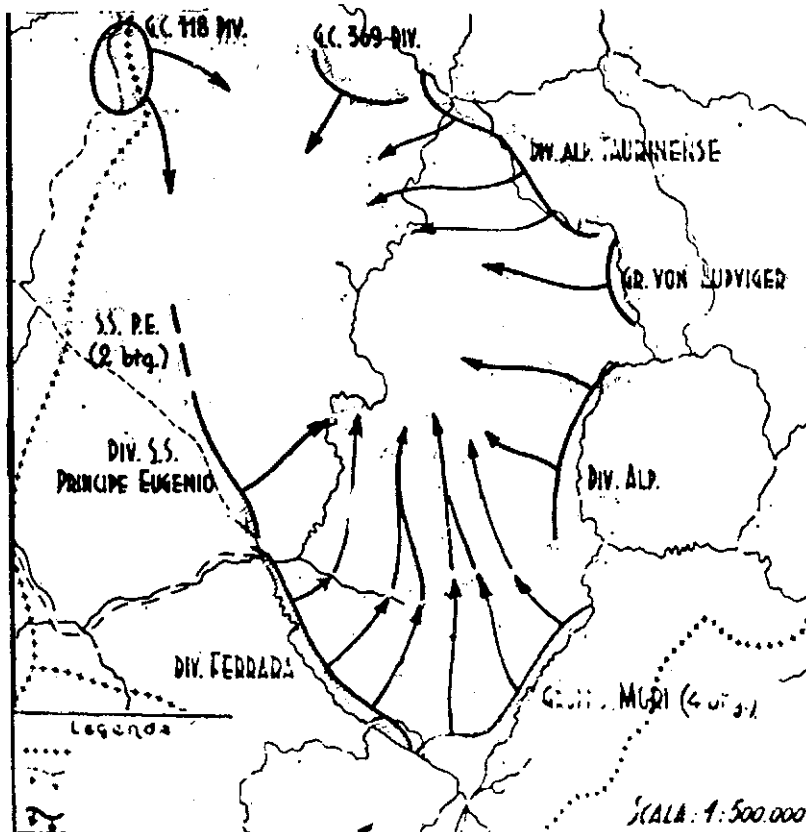
alla data del 13-5-1943



Fotokopija priloga 3 dopisu br. 5088 od 14-VII-43.
SITUACIJA PARTIZANSKIH SNAGA na dan 13-V-1943.
(Legenda: Demarkaciona linija: Brigade; K-da divizije; K-da brigade)

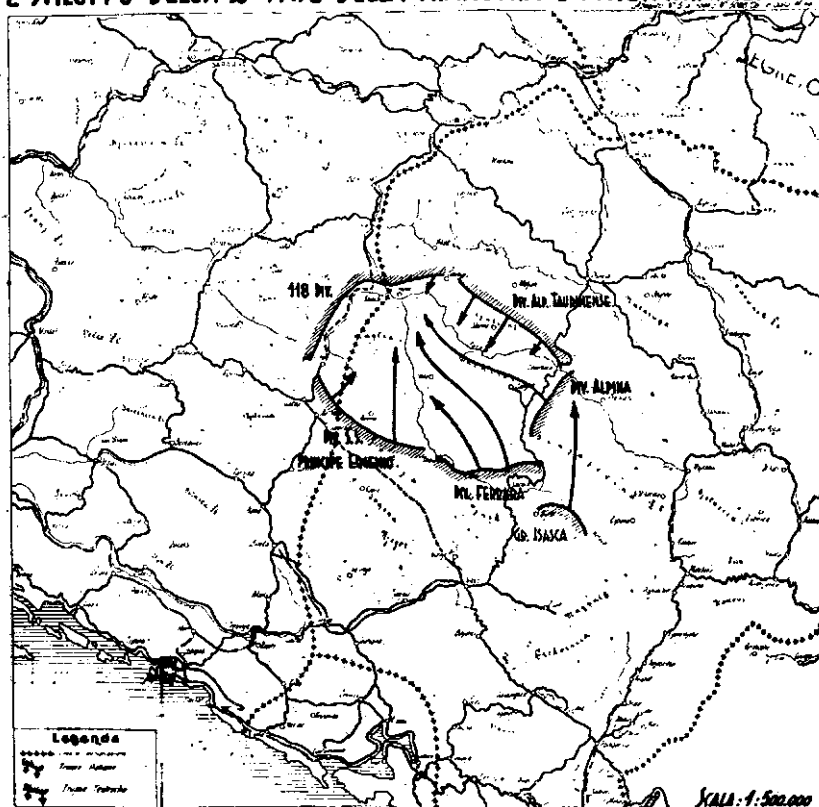
DISLOCAZIONE TRUPPE ALLEATE

ALLA SERA DEL 26-5-1943 XXI



Fotokopija priloga 4 dopisu br. 5088 od 14-VII-43.
 DISLOKACIJA SAVEZNIČKIH TRUPA uveče 26. 5. 1943.
 (Legenda: Demarkaciona linija; Italijanske trupe; Nemačke trupe).

SITUAZIONE DELLE TRUPPE ALLEATE ALLA SERA DEL 6 GIUGNO 1943^{XXI} E SVILUPPO DELLA 2^a FASE DELLA MANOVRA D'ACERCHIAMENTO



Fotokopija priloga 5 dopisu br. 5088 od 14. VII-1943.

SITUACIJA SAVEZNIČKIH TRUPA uveče 6. juna 1943. i razvoj II faze manevra okruženja.

(Legenda: Demarkacione linije; Italijanske trupe; Nemačke trupe).

NASI GUBICI

	Od 6.4. do 12. 5. 1943.	Od 12. 5. do 21. 6. 1943.	Ukupno
POGINULO:			
— oficira	14	15	29
— podof. i vojnika	105	156	261
RANJENO:			
— oficira	15	10	25
— podof. i vojnika	356	160	516
NESTALO:			
— oficira	24	16	40 (1) (2)
— podof. i vojnika	877	585	1462(2)

Napomena:

- (1) od kojih je, prema verodostojnim podacima, 10 streljano pre nego su stigle naše kolone.
- (2) od kojih je 7 oficira i 154 vojnika razmenjeno polovinom maja; 650 su oslobodile naše i nemačke kolone prilikom nastupanja.

M.P.

**GUBICI KOJE SU PARTIZANIMA ZADALE ITALIJANSKE
JEDINICE**

	Od 6. 4. do 10. 5. 1943.	Od 10. 5. do 21. 6. 1943.	Ukupno
POGINULO (provereno) :(*)	388	961	1345
ZAROBLJENO:	67	1211	1278

Primedba:

- (1) Ovom broju dodato i mnogo drugih poginulih (pretpostavlja se oko 2000), čiji su grobovi pronađeni u velikim jamama.

M.P.

ZAPLENJEN MATERIJAL«¹⁾

	Od 6. aprila do 10.maja 1943.	Od 10. maja do 21. juna 1943.	UKUPNO
Artiljerijska oruđa		8	8
Automatska oruđa	4	52	56
Puške i karabini	36	2577	2613
Minobacači	3	9	12
Stoka		548	548
Auto-vozila (2)		6	6
Tenkovi (2)		7	7
Motocikli (2)		3	3

Primedbe:

- (1) Sem toga zaplenjeni su brojni bajoneti, raznovrsna municija, razne sprave, delovi oružja, itd.
 (2) Naš materijal koji je povraćen.

M.P.

PERDITE NOSTRE

	Dal 6 aprile al 12 maggio 1943	Dal 12 maggio al 21 giugno 1943	T O T A L E
<u>Morti:</u>			
ufficiali	14	15	29
sottuff. e truppa	105	156	261
<u>Feriti:</u>			
ufficiali	15	10	25
sottuff. e truppa	356	160	516 <i>514</i>
<u>Dispersi:</u>			
ufficiali	24	16	40 (1)(2)
sottuff. e truppa	877	585	1462 (2)

NOTE: (1) di cui 10, per notizia certa, sono stati fucilati prima del giungere delle nostre colonne.

(2) di cui 7 ufficiali e 154 uomini furono scambiati a metà maggio; 650 furono liberati dalle colonne nostre e tedesche durante l'avanzata.



BR. 91

**IZVEŠTAJ VOJNOPOMORSKE KOMANDE DALMACIJE OD
15. JULA 1943. KOMANDI 2. ARMIJE O NAPADIMA PAR-
TIZANSKIH JEDINICA NA ITALIJANSKE PLOVNE OB-
JEKTE I UREĐAJE I PREDUZETIM PROTIVMERAMA U
TOKU MESECA JUNA¹**

18-VII-1943

**VOJNOPOMORSKA KOMANDA
DALMACIJE**

VISA K-DA ORU2. SN. „SLOV.—DALM.”
OPERATIVNO

Br. 11924
Stiglo 18. jula 1943.

Operativno odeljenje

Telegrafska adresa: Maridalmazia

Prot. br. 20010/Pov.

Split, 15. jul 1943—XXI

Predmet: Pomorski nadzor u mesecu
junu 1943—XXI

Poverljivo —

KOMANDI 2. ARMIJE

V. P. 10

1. — Podaci u vezi sa vazdušno-pomorskim nadzorom u toku meseca juna u vodama Vojnopomorske komande Dalmacije:

Broj upotrebljenih jedinica	128
pređenih milja	65437
časova provedenih u pokretu	12020 ^h 56 ^m
na moru pregledanih čamaca	1659
predatih ili zaplenjenih čamaca	107
potopljenih ili uništenih čamaca	2
ispaljeno topovskih zrna	55
ispaljeno mitraljeskih zrna	2757

¹ Original (pisan na mašini) u AVII, reg. br. 27/2, k. 213.

LETAČKA DELATNOST 183. ESKADRILE R.M.L.²

<i>Divnije:</i>	protivpodmorničkih pratnji	57	časova	103.05
	protivpodmornički lov	12	časova	8.35
	razno	63	časova	60.10
<i>Kumbor:</i>	protivpodmorn. pratnji	13	časova	33.40
	protivpodmornički lov	2	časova	2.55
	razno	3	časova	3.40
	Ukupno	150	časova	211.05

2. — Broj čamaca koncentrisanih u posednutim mestima:

 Korčula	958
 Šibenik	1632
 Biograd na Moru	52
 Vis	605
 Brač	341
 Gruž	53
 Omiš	106
 Makarska	43
 Hvar	281
 Trogir	382
 Jelsa	38
 Trpanj	332
 Metković	318
 Obrovac	152

Ukupan broj 5293

3. — U toku meseca odigrali su se sledeći događaji koji zaslu-
žuju pažnju:

- jun* — Nepoznata lica oštetila su svetionik na malom ostrvu Mali Kosmac kod Rta Planka. —
- jun* — Italijanske lučke vlasti iz Trpnja iznenadile su motornim čamcem „**Sveti Ante**“ partizane za vreme ribolova u uvali Bezdija (Pelješac). I pored oružanog otpora s njihove strane, koji je izazvao oštećenja na palubi motornog čamca, zaplenjena su dva čamca, dva spiava i mreže. —
- jun* — Motorni čamac 22 iz Šibenske pomorske koman-
de u službi nadzora između Tribunja i uvale Kaino
[Caino]³ naterao je u bekstvo u ovom drugom mestu
grupu partizana koja je vršila sumnjivo dejstvo na
kopnu.

² Nepoznata skraćenica.

³ Uvala Kaino nije nađena na karti 1 :100.000.

6. *jun.* — Za vreme prinudnog spuštanja jednog aviona 183. eskadrile RML kod Trogira, ustanici su na isti otvorili jaku mitraljesku paljbu iz zasede u blizini Marasić.⁴ Avion je oštećen, a svi članovi posade lakše su ranjeni. Eskadrila je odmah izvršila akciju odmazde bombardovanjem zone. —
- Kod ostrva Sušac, ribarskom motornom čamcu br. 2193 S prišao je i zarobio ga jedan čamac na vesla sa 12 ljudi, od kojih su neki bili u vojnoj uniformi. Ribari su bili prebačeni na čamac sa veslima i mogli su da se vrate u Velu Luku na Korčuli, odakle je V. A. P.⁵ 3 isplovio u traganje za motornim čamcem, dovukavši ga zajedno sa nekoliko sumnjivih ljudi zatečenih kod Tri Luke (Sušac VK—GS). —
9. *jun.* — Kada je sa osmatračnice na brdu Banastra bilo primećeno nekoliko svetlećih raketa, V. A. P. 31, u službi noćnog patroliranja u Srednjem kanalu, zarobio je kod ostrva Pašman, blizu Navijane,⁶ jedan ustanički čamac sa namirnicama, lekovima i raznim materijalom. —
- V. A. P. 25 i R. R. 21, koji pripadaju italijanskim lučkim vlastima u Supetru na Braču, zarobili su 7 skrivenih čamaca blizu uvale Vosica i Longa.⁷
10. *jun.* — Protivpartizanski brod br. 4 i motorni čamac br. 9 italijanskih lučkih vlasti u Hvaru zarobili su kod uvale Kozja jedan motorni čamac od 4 tone pun nafte, spreman za polazak. U čamcu nije bilo nikoga.
12. *jun.* — Protivpartizanski brod br. 36 pomorskog okruga Novigrad napadnut je iz automatskih oruđa od strane ustanika, koji su postavili zasedu u blizini hrvatske obale kod Sibulina (Novigrad IH—EO) i na malom ostrvu Ražanac. Na našoj strani nije bilo gubitaka.
14. *jun.* — Motorni čamac italijanskih lučkih vlasti u Omišu izvršio je prepad na grupu partizana koja je upravo nameravala da izvrši prekid puta kod Celine.⁸ Pošto je otvorena vatra[^]ovi su se razbežali. —

⁴ Napad na avion su, kod Marušića (a ne Marasića), izvršile jedinice 3. bataljona Splitskog NOP odreda (tom VIII, knj. 1, dok. br. 212; AVII, reg. br. 36'5, k. 105; Hronologija, str. 496).

⁵ V.A.P. — Vigilanza antipartigiana fo"otivpartizanski nadzor, odnosno brod u službi protivpartizanskog nadzora)

⁶ Navijane nije pronađeno na Karti I : OJDOO. Verovatno je reč o s. Nevidane ili Nevinjskom polju na o. Pašmanu.

⁷ Verovatno: Voščica i Vrila Luke. Vidi tom V, knj. 16, dok. br. 155.

⁸ i ⁹ Vidi tom V, knj. 16, dok. br. 155 i knj. 17, dok. br. 4.

19. *jun* — Na motorni ribarski čamac „**Sant'Andrea**“ B. 452 iz splitske mornarice ispaljeni su hici iz vatrenog oružja iz pravca Brela (Makarska ZL—BD). Jedan naš mornar je ranjen.
 22. *jun* — Protivpodmornički motorni izviđač „**Maronđu**“ [Marongiu] pružao je artiljerijsku podršku prilikom iskrcavanja grenadira divizije „**Zara**“ na Dugi otok. Za vreme tog dejstva zarobio je dva čamca. —
 23. *jun* — Konstatovano je oštećenje svetionika Plan-keta. —
 27. *jun* — Kod Samograda (Korčula ZP—GZ) otelo je šest naoružanih partizana motorni čamac prilikom ribolova.
 28. *jun* — Kod Rogotina (Ploče) ubijen je puščanim hici-ma sa kopna kormilar motornog broda podešenog za radove u pristaništu. —
— Na protivpartizanski brod br. 19 italijanskih lučkih vlasti iz Sućurja na Hvaru otvorena je vatra iz jednog neprijateljskog uporišta između rta Sv. Tekla i Makarske. Položaj je uništen topovskom paljbom sa motornog izviđača A.S. 2. „**Saba**“.
4. U sadejstvu sa jedinicama Kopnene vojske izvedena su sledeća dejstva:
5. *jun* — Protivpodmornički brodovi 20 i 32 pomorskog okruga Biograd na Moru učestvovali su u akciji čišćenja ostrva Pašman sa bersaljerskim jedinicama divizije „**Zara**“. —
 11. *jun* — Avioni Cant Z501 183. eskadrile bacali su male bombe i mitraljirali prostor kod bolnice 348 na putu za splitske Kaštele, gde su ustanici bili napali jedinice Kopnene vojske.⁹ I pored protivavionskog otpora ustanika, jedno blokirano vozilo je oslobođeno. —
 12. *jun* — Pomorske jedinice iz Šibenika učestvovala su u akcijama hvatanja Zičkovićeve¹⁰ bande na sektoru Vodice.
 13. *jun* — Avioni Cant Z 501 183. eskadrile R. M. L. mitraljirali su i bacali male bombe na zonu Marina — Seget kod Trogira.
— Na protivpartizanski brod 21 i na motorni čamac br. 25 pomorskog okruga Trogir sa posadom koja se sastojala od pripadnika KoV, koji su pošli da izvide situaciju u Marini kod Trogira, otvorena je učestala vatra sa kopna. Odmah je pružen otpor sa broda, gde je jedan vojnik ubijen a jedan karabinijer ranjen.

¹⁰ Reč je o Dragi Zivkoviću, komandantu Šibenskog NOP bataljona.

Torpiljarka T. 5 odmah se uputila u Marinu, ukrcala posadu tog mesta i uništila preostale čamce na tom području.¹¹

- 12—13. jun — Remorkeri 13 i 16, motorni ribarski čamac „Nazareno” B. 92, protivpartizanski brod 5, motorni čamac 22 i P. R. „Albania”, svi iz mornarice Šibenik, učestvovali su u akcijama čišćenja koje je izvodila divizija „Zara” u zoni Vodice,¹² kojom prilikom je zaplenjeno 5 čamaca.
15. jun — Na zahtev 18. arm. korpusa torpiljarka T. 5 izvršila je bombardovanje naselja Marina i Vranjica kod Trogira.
20. jun — Posle jednog napada koji su pretrpeli karabinijeri na ostrvu Korčula, protivpartizanski brod 34 i motorni ribarski brod „Kristina” [Cristina] B. 537 sudelovali su u akciji iskrcavanja u uvali Zavalatica. —¹³
- 28—29. jun — Remorker „Poderozo” učestvovao je u akciji čišćenja u zoni Marina [Bosoglina] — Marinska¹⁴ (Šibenik SL—BN), zaplenivši 7 čamaca. —
30. jun — Motorni čamac br. 22 šibenske mornarice sudelovao je u akcijama čišćenja između Tijesnog i Pirovca¹⁵ (Žirje OL—CM = OL—CO) i tom prilikom je napadnut u mestu Tijesno. —

POMORSKI SAOBRAĆAJ PODMORNICE

Osmatranja izvršena u toku meseca vide se u priloženom popisu.¹⁶

¹¹ U s. Marinu su ušle jedinice Splitskog NOP odreda (tom V, knj. 16, dok. br. 155; AVII, reg. br. 36/5, k. 105; Hronologija, str. 497).

¹² U toj akciji čišćenja, jedinice divizije „Zara” su pohvatale i streljale 72 rodoljuba (tom V, knj. 16, dok. br. 155; AVII, mikrofilm H 28/925; Hronologija, str. 497).

¹³ Reč je o napadu partizanskog vođa na Karabinijersku stanicu Cara. Radi odmazde, jedinice 93. puka divizije „Mesina” su uhapsile veći broj rodoljuba a 40 njih streljale (AVII, reg. br. 22, 23, 28/6 i 8/7, k. 342d).

¹⁴ Marinska nije pronadena na karti 1 :100.000.

¹⁵ Kod Stubice, na putu s. Pirovac — s. Tijesno, 1. čela 1. bataljona Sjevernodalmatinskog NOP odreda, napadom iz zasede, 30. juna zarobila je 7 i ubila 9 vojnika divizije „Zara”. Za odmazdu italijanski vojnici su u selima Betini, Hramini, Murteru i Pirovcu (kod Šibenika) zapalili 15 kuća i streljali 25 ljudi (AVII, reg. br. 1/1—2, k. 2007; 1/2, k. 1603 A; 1—30/6, k. 344 i mikrofilm H 6/762 i 770).

¹⁶ Vidi AVII, reg.br. 27/2—8, k. 214

SEMAFORSKA MREŽA

1. — Osmatranje u toku meseca:
 - Cr. koš. 849
 - brodovi • 3795
 - remorkeri . 366
 - motorni jedrenjaci 3515
 - ribarski čamci 1141
 - avioni 989.—
2. — U toku noći između 23. i 24. sa okolnih brežuljaka izvršen je napad iz automatskih oruđa na svetionik S. Anton (Rt Planka). Nikakvih rezultata. Oblična baterija Kopnene vojske smesta je odgovorila na vatru.

Za vojnopomorskog komandanta
Dalmacije, si. ots. kontraadmirala
(Antonio Bobieze)
Nač. štaba — kapetan broda
(Ludoviko Sita) [Ludovico Sitta]
L. Sita

RS A/

v

¹⁷*Predmet:* Delatnost Kr. Mornarice u junu. —
— Kontrola čamaca u moru 1659
— predato ili zaplenjeno čamaca ~ 107
— potopljeno ili uništeno „ 2
Zaključno sa mesecom junom *na okupu su 5293 čamca.*

U toku meseca, u vodama pod kontrolom K-de mornarice Dalmacije nije bilo gusarskih ispada u pravom smislu reči, već samo nekoliko napada na pojedinačne čamce, a sa obale su neke grupe partizana otvarale vatru.

Značajnu delatnost vršile su jedinice za borbu protiv partizana (v.a.p.) i često su sudelovale u prilog jedinica KoV, koje su dejstvovale duž obale i na ostrvima. —

..¹⁸
" ..¹⁹ 20. VII

V.P. 10, 20. jul 1943 — XXI

23. VII M.R.²⁰

¹⁷ Sledeći tekst dopisan je mašinom u Komandi 2. armije.
is i io Nepoznati parai.

²⁰ Paraf generala Marija Robotija.

BR. 92

IZVOD IZ IZVEŠTAJA KOMANDE 9. ARMIJE OD 15. JULA 1943. VRHOVNOJ KOMANDI O NAPADU NA AUTO-KOLONU NA PUTU DEBAR—STRUGA, O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI NA TERITORIJI ZAPADNE MAKEDONIJE, KOSOVA I SUSEDNIH PODRUČJA I O OPERATIVNOJ DELATNOSTI NA TERITORIJI CRNE GORE¹

KOMANDA 9. ARMIJE
— Obaveštajno odeljenje —

V.P. 22, 15. jul 1943 — XXI

IZVEŠTAJ

Prvi deo

Albanija

Operativna delatnost

Delatnost bandi

Dana 13. tek. u 11 časova, u visini Modrič (Ohrid UQ—ED), duž puta Debar—Struga, oko 100 naoružanih ljudi izvršilo je napad na našu auto-kolonu; smatra se da su to pripadnici bande Baba Mustafe iz Martaneski.³

Na našoj strani dva oficira su poginula a dva ranjena, 12 vojnika je ranjeno a 23 su nestala.

Gubici ustanika nisu utvrđeni. U toku je akcija odmazde.

(Izvor 25. arm. korpusa)

v

Prema informacijama koje se upravo proveravaju a potiču od ispostave Prefektore Puka, proizlazi da ilegalac Muharem Barjaktari namerava da sa 3000 naoružanih ljudi uskoro izvrši napad na Prizren. Istovremeno bi vođe bandi Imer Bardoši i Pasku Nikola Kuri krenuli na Puku i Ibalju (Puka

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 25/111—129.

² Izostavljeni tekst odnosi se na Albaniju ili je manjeg značaja.

³ Redakcija ne raspolaže podacima o ovom napadu.

TJO—DT). Takođe je potvrđeno da se vođa bande Fadilj Hodža sada nalazi u Ljumi, verovatno s ciljem da izvrši reorganizaciju svoje bande, a ne isključuje se da je stupio u vezu sa Barjaktarijem.

Izdava su naređenja kako bi se ti događaji predupredili.

(Izvor Sektora „Z“)

Ova vest potvrđuje sumnje koje su nastale u vezi sa poznatim sastankom u Slatini, kome je navodno prisustvovao i Barjaktari (vidi izveštaj od 13. tek., str. 5).⁴ Ova vest se dovodi u vezu i sa onim što je izneto u izveštaju od 14. tek., str. 3,⁵ u pogledu sastanka koji je bio održan u Banjištu, kojom prilikom je regrutovano 1200 oružanih ljudi za bandu ilegalca Hadži Lešija. Prema gore iznetim podacima, može se zaključiti da je između ustaničkih vođa debarske oblasti, Ljume i Kosova postignut sporazum, sa kojim se povezuje i akcija poznatog pukovnika Hila, o čijem je prisustvu u severnoj Albaniji javljeno u drugom delu ovog izveštaja, a u čijoj se pratnji nalazi jedan bivši albanski žandarmerijski ppuk. koji bi mogao da se identifikuje kao Barjaktari.

Razno

Na Kosovu albanske vlasti rdavo postupaju sa albanskim radnicima srpsko-crnogorskog porekla, koji su određeni za radove u rudnicima i na izgradnji puteva; oni su izloženi zlostavljanju koje izaziva veliko nezadovoljstvo. Zloupotrebe i nepravda naročito dolaze do izražaja prilikom raspodele namirnica neophodnih za život.

(Direktan izvor)

Drugi deo

Pogranične države

Crna Gora

•Operativna delatnost

— Sektor divizije „Taurinze“ — U toku je pokret 118. nemačke divizije od Višeerada u cilju dostizania određene linije duž potoka Uvac od Klik (Vardište PL—BN) do ušća u Veljušnicu (Sjenica QO—BD) radi akcije čišćenja koja treba da se vrši u sadejstvu sa divizijama „Venecija“ i „Taurinze“.

⁴ Redakcija ne raspolaže tim izveštajem.

⁵ i ⁶ Vidi dok. br. 90.

Jedna četa bataljona „Intra“ očistila je zonu Durmitora stigavši do vrha, kojom prilikom su nađena dva mitraljeza, municija i drugi vojni materijal.

Sektor divizije „Venecija“ — Neosnovana je vest o koncentraciji partizana u zoni Pešića rupa, što je pomenuto u izveštaju od 14. tek.⁶

Uhapšeno je 8 sumnjivih lica, dok je jedan partizan ubijen.

Sektor divizije „Ferara“ — Na raznim tačkama zetske doline zarobljeno je 10 naoružanih partizana, pripadnika grupe koja je 11. tek. bila raspršena u zoni Smrduša.

Sektor divizije „Emilija“ — Noću između 12. i 13. tek., između 23,30 č i 3,35 č, avioni nepoznate pripadnosti nadletali su zonu Tivat bacivši antiitalijanske propagandne letke pisane na italijanskom jeziku.

Sektor Podgorica — 33. bat. cr. koš. izvršio je čišćenje zone Lješko Polje (Cetinje XN—PG) uhapsivši dva sumnjiva lica i zaplenivši 9 pušaka.

(Izvor K-de trupa Crne Gore)

Bugarska

— U toku akcija čišćenja koje su ovih dana vršili Bugari u zoni Malovište—Kažani (Resan XL—AD) zarobljeno je 18 ustanika, od kojih je 6 streljano.

Bilo je nekoliko gubitaka i na bugarskoj strani.

(Izvor divizije „Areco“)

Politička aktivnost —

U mestima Skoplje — Kumanovo — Kačanik — Bujanovce (Kumanovo PN—EZ) — Vitina (IH—EK) i Preso⁷ (OL—EjK) Bugari organizuju bande sastavljene od Alabanaca i Makedonaca, da bi ih upotreбили protiv partizanskih grupa.

Svaka banda je jačine 100 Kudi.

(Izvor Sektora „Z“)

Razno

Popis koji se upravo vrši na području Bitolja i Skoplja (vidi izveštaj od 13. tek.⁸) odnosi se na službu rada. Nedostaju dalja obaveštenja o tome na kakav je odjek naišla ova mera kod stanovništva.

(Izvor divizije Areco“)

⁷ Verovatno: Prelevo.

⁸ Redakcija ne raspolaže tim izveštajem.

— U mestima Malo Jezero (XN—GZ), Griva (XP—GU), Rupa (XR—GQ), kota 2330 (XR—GQ) i Baba (XR—GS)⁹, formirani su bugarski detašmani, svaki jačine oko 10 vojnika.

(Izvor K-de finansijske straže)

M.P.¹⁰

BR. 93

IZVOD IZ IZVEŠTAJA KOMANDE 9. ARMIIJE OD 22. JULA 1943. VRHOVNOJ KOMANDI O HAPŠENJU PRIPADNIKA NOP-a U PEĆI I AKCIJAMA PARTIZANA NA TERITORIJI ZAPADNE MAKEDONIJE¹

KOMANDA 9. ARMIIJE

— Obaveštajno odeljenje —

V.P. 22, 22. jul 1943 — XXI

IZVEŠTAJ

Prvi deo

Albanija

Vesti opšte prirode

— Ništa —

Teritorija u nadležnosti Podsektora Kosovo

Politička aktivnost

— Od 8. do 10. tek. Kvestura Peć uhapsila je 27 lica za koja je utvrđeno da su delom pripadnici ustaničkih bandi a delom osumnjičeni za subverzivnu delatnost.

(Izvor divizije „Pulje“)

⁹ Sva navedena mesta nalaze se istočno od Prespanskog jezera (karta Prespa 1:100.000).

¹⁰ Okrugli pečat: Komanda 9. armije — Obaveštajno odeljenje.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 25/130—138.

Razno

Na visovima u blizini sela Bjelo Polje (Peć TI—FR), 17. tek. napala su nepoznata naoružana lica dva agenta albanske policije. Pošto su ova dvojica pružila energičan otpor, napadači su se razišli ostavivši na licu mesta dve minobacačke granate i razni materijal subverzivne propagande, koji je predat Kvesturi Peć.

(Izvor Sektora „Z”)

Teritorija u nadležnosti Podsektora Skadar

Aktivnost bandi

Teritorija u nadležnosti Sektora „D”

Aktivnost bandi

— Noću između 18. i 19. tek. na putu Debar—Gostivar, u visini sela D. Melničane (Debar UQ—BN), presterisano je 36 stubova telefonske linije Debar—Tetovo.²

Linija je uspostavljena.

(Izvor K-de kr. karab. 9. armije)

Teritorija u nadležnosti div. „Areco”

— U toku noći između 15. i 16. tek. jedna makedonska banda od 35 komunista prošla je kroz sela Slivnica (Resan—Kruševo ZV—GU) i Drmeni (ZR—AB) zahtevajući od starešina ovih sela da im predaju 50 kg hleba i 2 kg sira. Zatim su se pomenuta oružana lica udaljila u plavcu Lavci (ZN—AD).³

(Direktan izvor)

M.P.⁴

² Telefonske linije u dužini 2 km pokidali su borci Kičevsko-mavrovske NOP odreda (Velimir Brezovski, n.d., str. 134).

³ Reč je o aktivnosti Prespansko-ohridskog NOP odreda „Dame Gruev” koji je u tom periodu održao nekoliko uspešnih mitinga sa stanovništvom sela na teritoriji Prespe organizujući tom prilikom organe narodne vlasti (tom VII, knj. 1, dok. br. 94; Vlado Ivanovski, n.d., str. 140—141).

⁴ Okrugli pečat: Komanda 9. armije — Obaveštajno odeljenje.

BR. 101

**IZVEŠTAJ VRHOVNE KOMANDE OD 27. JULA 1943. O
VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI NA BALKANU, JAČINI,
MOGUĆNOSTIMA I STEPENU BORBENE GOTOVOSTI RA-
SPOLOŽIVIH SNAGA NA DAN 27. JULA 1943. GODINE¹**

VRHOVNA KOMANDA
I ODELJENJE
Operativno odeljenje KoV
Istočno vojište

**OPERATIVNA I POZADINSKA SITUACIJA
NA BALKANSKO-JEJEJSKOM PODRUČJU NA DAN
27. JULA 1943.**

•— Premisa	str. 1
— Slovenija—Hrvatska—Dalmacija	„ 3
— Crna Gora	„ 5
— Albanija	„ 7
— Grčka	„ 9
— Jegej	„ 13
— Tabelačni pregled	„ 15

Priložene 4 karte²

PREMISA

Karakteristike sadašnje vojne situacije na Balkanu su sledeće:
— snage vrlo iscepkane, sasvim neznatne za dodeljene zadatke i neopremljene za savremeni rat (nedostaje im protivtenkovsko i protivavionsko naoružanje);
— mogućnost masovnog neprijateljskog desanta i opšteg ustanka stanovništva;
— ustanička delatnost u stalnom porastu u Hrvatskoj, Albaniji i Grčkoj;

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-281, r. 457/18—53.

² Uz dokumenat su priložene samo dve karte (na jednoj je dislokacija jedinica u Sloveniji, Hrvatskoj i Crnoj Gori i na drugoj grafički prikaz operacije „Delta“). Redakcija ih ne objavljuje iz razloga što su snimci nejasni (AVII, NAV-T-281, r. 457/35 i 36).

- oskudnost i slaba obezbeđenost mreže puteva, kao i velika oskudica u transportnim sredstvima utiču nepovoljno na pokretljivost združenih jedinica;
- obalska defanzivna organizacija u Grčkoj je u toku razvoja, a u Albaniji, Crnoj Gori i Dalmaciji — Hrvatskoj praktično ne postoji;
- znatno otežano snabdevanje kako kopnenim putem (ograničen potencijal jedine postojeće pruge: Zagreb—Beograd—Solun—Atina), tako i pomorskim putem (oskudevanje u tonama nosivosti, predviđen je porast neprijateljskih zaseda);
- slabe mogućnosti za pružanje vazdušnog i pomorskog otpora.

Zaključak: postoji mogućnost da se na Balkanu pruži snažan otpor neprijateljskom dejstvu, samo ukoliko nemačka strana na vreme bude mogla da pojača odbranu, upućivanjem:

- znatnog broja kopnenih snaga, dobro opremljenih oklopnim sredstvima, protivtenkovskim i protivavionskim oruđima, što znači da to budu velike jedinice opremljene za savremeni rat;
- vazduhoplovnih snaga u tolikom broju da se omogući efikasno protivdesantno dejstvo i uopšte vazdušni otpor.

Za slučaj nepovoljnih događaja na Balkanu, kao posledica iskrcavanja nadmoćnijih neprijateljskih snaga i istovremenog opšteg ustanka, predviđeno je da se na jadranskoj obali prikupe trupe 2. armije i Grupe armija „Istok“ (Albanija—Crna Gora); u tom slučaju trupe 11. armije trebalo bi da se povuku prema južnoj Albaniji, a ta operacija je u svakom slučaju teška.

U priloženim dopisima izložena je posebna operativna i pozadinska situacija za svako vojište.

•
•

SLOVENIJA — HRVATSKA — DALMACIJA
(2. armija)

1. — *Jačina i stepen borbene gotovosti snaga:*
 - 1 štab armije (2.), neposredno potčinjene Generalštabu KoV
 - 4 štaba armijskih korpusa (V, VI, XI, XVIII)

- 10 pešadijskih divizija („Macerata", „Kačatori", „Izonco", „Lombardija", „Re", „Zara", „Bergamo", „Marke", „Mesina", „Murde")
- 1 brza divizija („Eudenio di Savoja" — I)
- 3 brigade granične straže (V, XI, XIV) i dve obalske brigade (XVII, XXVIII)
- 19 obalskih baterija
- 10 P.A. baterija
- 2 baterije od 20 mm
- trupe i službe armije i arm. korpusa.

Približna jačina: 223.000 ljudi.

Prosečni stepen borbene gotovosti velikih jedinica 2. armije:

90% u odnosu na ratni formacijski sastav.

2. — *Odbrambeni radovi:*

U toku je izgradnja jedne zaprečne linije duž deonice Sušak — Delnice — Vrbovsko — Ogulin — Karlovac — Jastrebarsko da bi se od prodora ustanika zaštitila Slovenija, anektirana područja, petrolejska pruga i zona Karlovac.

3. — *Neprikosnovena rezerva:*

Propisane rezerve za 2. armiju (za jedan mesec hrane i raznog materijala i dva bojeva kompleta) formirane su za oko 70%.

4. — *Vojno-politička situacija; izvršene operacije i one koje su u toku:*

Partizanska delatnost i dalje je intenzivna, naročito na područjima pod kontrolom nemačkih oružanih snaga: u Slavoniji, istočnoj Bosni (to su formacije koje su nedavno izbegle iz Crne Gore)³ i pred samim Zagrebom.

Ustaničke bande aktivne su i u Sloveniji, Dalmaciji i Lici. Četničke formacije u Hercegovini, koje je komanda 6. arm. korpusa nedavno zvanično raspustila, ostale su u šumi ali ne vrše neprijateljsku delatnost.

U međuvremenu, nastavlja se rad na reorganizovanju ustaničkih snaga, s obzirom na eventualno anglosaksonsko iskrcavanje na Balkansko poluostrvo.

³ Vidi dok. br. 90.

Sada je u toku izvođenje:

- italijanskih operacija u Gorjancima (Slovenija)⁴ i italijansko-hrvatskih na Biokovu⁵ (hrvatska Dalmacija);
- nemačko-hrvatskih operacija u istočnoj Bosni⁶ i Slavoniji.⁷

5. — *Prelaženje 6. arm. korpusa pod nadležnost Grupe armija „Istok.”*⁸

S obzirom da postoji tesna operativna povezanost između Hercegovine i Crne Gore, odlučeno je da se trupe dislocirane na tim područjima sjedine pod komandu Grupe armija „Istok”.

Stoga će 6. arm. korpus, koji je dislociran u Hercegovini, preći, na dan koji će se naknadno odrediti, u neposrednu nadležnost Grupe armija „Istok” i prestaće da bude u sastavu 2. armije.⁹

CRNA GORA I OBLAST KOTORA (XIV armijski korpus)

1. — *Jačina i stepen borbene'gotovosti snaga:*

- 1 štab armijskog korpusa (XIV), neposredno potčinjen Komandi Grupe armija „Istok”,
- „ — 3 pešadijske divizije („Venecija”, „Ferara”, „Emilija”),

⁴ Vidi dok. br. 100, nap. 6.

⁵ Vidi dok. br. 100, nap. 8.

⁶ Nemačka 7. SS „Princ Eugen” i 367. legionarska divizija, nemački puk „Brandenburg”, domobranski 7. lovački puk, ustaše i četnici otpočeli su 7. jula koncentričan napad na Glavnu operativnu grupu NOVJ u istočnoj Bosni. U žestokim borbama do 20. jula, neprijatelj je bio zauzeo Zvornik, Kladanj, Olovo, Vlasenicu, Sekoviće i Han-Pijesak, ali su jedinice NOVJ u protivnapadima ponovo ovladale svim mestima sem Zvornika (tom II, knj. 10, dok. br. 31; tom IV, knj. 15, dok. br. 48, 113, 166, 169 i 187).

⁷ Jake ustaško-domobranske snage i delovi nemačke 187. rezervne divizije, podržani tenkovima i avijacijom, napali su 22. jula, na položajima s. Kalnik — s. Kamešnica — s. Dedina — s. Vojakovački Osijek — s. Apatovac i s. Duga Rijeka — s. Ribnjak — s. Radeljevo, 12. udarnu i 16. omladinsku brigadu „Joža Vlahović” 12. divizije NOVJ i Kalnički NOP odred, koji su se tek vratili iz Hrvatskog zagorja. Posle žestoke borbe u toku celog dana, jedinice NOVJ su se povukle na Bilogoru (tom V, knj. 17, dok. br. 141, 143, 146, 149, 154 i 155; Hronologija, str. 513).

⁸ Vidi dok. br. 41.

⁹ Taj korpus je 15. avgusta 1943. prešao u nadležnost Grupe armija „Istok” (AVII, reg. br. 20/12, k. 265).

— 1 alpinska divizija („Taurinenze“),

— trupe i službe arm. korpusa.

Ukupna snaga: oko 70.000 ljudi. Prosečna borbena gotovost velikih jedinica: 85% u odnosu na ratni formacijski sastav.

Komandi 14. arm. korpusa takođe će biti potčinjena i 118. nemačka divizija, koja će do novog naređenja biti dislocirana u Sandžaku, radi dovršavanja operacija čišćenja.¹⁰

2. — *Defanzivni radovi.*

U toku su poljski radovi po raznim garnizonima.

3. — *Neprikosnovene rezerve:*

Propisane neprikosnovene rezerve za Crnu Goru (za 2 meseca hrane i ratnog materijala i 4 bojeva kompleta) ostvarene su za oko 75%.

4. — *Vojno-politička situacija: izvršene operacije i one koje su u toku:*

Velike policijske operacije koje su u periodu maj—juni izvršile italijanske i nemačke trupe, znatno su poboljšale unutrašnju situaciju.¹¹

Ipak su ostala žarišta ustanka; smirenje je više prividno nego stvarno i ustanak može ponovo da izbije u svakom trenutku.

Raspoložive snage, čak i posle povlačenja div. „Peruđa“ (upućena je u južnu Albaniju) mogu se smatrati dovoljnim za održavanje unutrašnje situacije, naročito dok se u toj zoni bude zadržavala 118. nemačka divizija.

Pretpostavka o neprijateljskom iskrcavanju na crnogorsku obalu izgleda malo verovatna.

Sada trupe vrše čišćenje da bi pohvatale preostale grupe partizana i razoružale četnike¹² koji su izmakli prethodnim akcijama.

ALBANIJA

(9. armija)

1. — *Jačina i stepen borbene gotovosti snaga:*

— 1 štab armije (9.) potčinjen Komandi Grupe armija „Istok“,

— 2 armijska korpusa (4. i 25.),

¹⁰ Vidi dok. br. 100.

¹¹ Vidi dok. br. 90.

¹² Vidi dok. br. 24, 73, 74 i 90.

- 5 pešadijskih divizija („Parma", „Firence", „Areco", „Pulje", „Peruda"),
- jedna grupacija brzih jedinica (jačine jedne divizije),
- 18 pozicionih baterija,
- 11 P.A. baterija i 5 baterija od 20 mm,
- trupe i službe armije i arm. korpusa.

Ukupna jačina: oko 105.000 ljudi.

Prosečna borbena gotovost velikih jedinica: 85% u odnosu na ratni formacijski sastav.

Odbrambeni radovi:

U toku su radovi na izgradnji zapreka na putevima i to na pravcu: prevoj Zagora—Podgradec—Q. Thane.

Neprikosnovene rezerve:

Propisane neprikosnovene rezerve za Albaniju (2 meseca za namirnice i razni materijal, 3 bojeva kompleta) ostvarene su za oko 80%.

Vojno-politička situacija; izvršene operacije i one koje su u toku:

Unutrašnja situacija postaje sve teža: južna Albanija je u otvorenom ustanku i otpor se širi ka severu.

Raspoložive snage su nedovoljne za kontrolisanje i posedanje teritorije, a pokretna dejstva su neizvesna usled oskudne i neobezbeđene mreže puteva, kao i usled velikih nedostataka transportnih sredstava.

Naročito je teška situacija u pograničnoj zoni između Albanije i Grčke.

Komanda Grupe armija „Istok" prebacila je diviziju „Peruđa" iz Crne Gore u Albaniju, a diviziju „Brenero" premestila je sa Atike u zonu severno od Janine.

U pograničnom pojasu između Grčke i Albanije uskoro će početi velike operacije čišćenja pod nazivom „Delta", pod rukovodstvom komandanta 9. armije (Eksel. Dalmaco), a u kojima će učestvovati:

- snage jačine dve divizije iz Albanije,
- dve divizije („Bergamo" i nemačka 1. brdska iz Grčke)

Prethodna dejstva su već započeta.

Opšte je poznato da bi snagama koje su sada na raspolaganju u Albaniji bilo skoro nemoguće suzbiti ne-

prijateljsko iskrcavanje na albanskim obalama, koje se, uostalom, za sada smatra malo verovatnim.

U cilju povećanja snaga, predviđeno je da se do kraja septembra u Albaniju premesti III arm. korpus (tri divizije), koji je sada dislociran u Grčkoj, a preći će u rezervu u neposrednu potčinjenost Komande Grupe armija „Istok“.

GRČKA
(11. armija)

5. — *Nova organizacija Komande italijansko-nemačkih snaga u Grčkoj i na Balkanu uopšte:*

U vezi sa sporazumima sa OKW to pitanje je ovako definisano:

- 11. armija prelazi u taktičkom pogledu pod nadležnost Komande Jugoistoka, a nemačke trupe, koje su dislocirane ili će biti dislocirane na grčkoj teritoriji pod italijanskom nadležnošću, preći će u taktičkom pogledu pod nadležnost Komande 11. armije i njoj podređenih komandi;
- III arm. korpus (div. „Brenero“, „Forli“, „Pinerolo“) prebaciće se do septembra u Albaniju, prelazeći pod nadležnost Grupe armija „Istok“. Sredinom septembra smeniće ga jedan nemački armijski korpus (broj divizija nije određen);
- nemačke trupe angažovane u zonama duž obalskog područja Hrvatske, u Crnoj Gori, u Albaniji i na jegejskom području (isključno ostrva Kio, Mitilene i Lemnos) preći će u taktičkom pogledu pod nadležnost italijanskih komandi;
- nova organizacija komande u Grčkoj ni na koji način ne menja zadatke i funkcije italijanskog Kr. predsedništva u Atini.

JEGEJ

PREGLED OPERATIVNE I POZADINSKE SITUACIJE
NA BALKANU
na dan 27. jula 1943.

	Italijanske snage					Nemačke snage potčinjene italijanskim komandama
	divizije			* borbeni gotovost	ostvarenje S e v S !	
	peš.	brze	alp.			
2. armija	10	1	-	90%>	70%	-
	5 bri- gada					
Crna Gora	3	-	1	85% ⁰	75%	1 peš. div.
9. armija (Albanija)	5	1	-	85% ⁰	80%	-
11. armija (Grčka, uključno sa Kritom)	9			90% ⁰	65% ⁰	4 peš. div. 1 oklopna divizija
	1 bri- gada					
Jegej	2	-	-	95% ⁰	75% ⁰	1 jurišna divizija
U kjfl p n o	29	2	1			7 divizija
	6 bri- gada					
	32 divi- zije					
	6 bri- gada					

BR. 100

**OBAVEŠTENJE KOMANDE 2. ARMIJE OD 27. JULA 1943.
POTCINJENIM KOMANDAMA O NAREĐENJU PREDSE-
NIKA VLADE DA VOJNE VLASTI PREUZMU STARANJE
O JAVNOM PORETKU NA SVIMA ANEKTIRANIM TERI-
TORIJAMA U NADLEŽNOSTI 2. ARMIJE¹**

Telegram

V.P. 10, 27. jul 1943 — XXI

KOMANDA 2. ARMIJE ODELJENJE CIVILNIH POSLOVA

**KOMANDI V ARMIJSKOG KORPUSA
KOMANDI VI ARMIJSKOG KORPUSA
KOMANDI XI ARMIJSKOG KORPUSA
KOMANDI XVIII ARMIJSKOG KORPUSA
i radi znanja:**

**EKSELENCIJI GUVERNERU DALMACIJE
EKSELENCIJI VISOKOM KOMESARU LJUBLJANE
EKSELENCIJI PREFEKTU KVARNERA
KOMANDI XXIII ARMIJSKOG KORPUSA
KOMANDI KR. KARABINIJERA 2. ARMIJE
KOMANDI KR. KARABINIJERA DALMACIJE**

**Telefonom
Telegramom
Telefonom
Telegramom**

Br. 10231/CP. — Dostavljeno komandama V, VI, XI i XVIII armijskog korpusa i, radi znanja, ekselenciji guverneru Dalmacije, ekselenciji visokom komesaru Ljubljane, ekselenciji prefektu Kvarnera, Komandi XXIII armijskog korpusa, Komandi kr. karabinijera 2. armije i Komandi kr. karabinijera Dalmacije.

Naređenja koja je dostavio predsednik vlade radi preuzimanja vlasti u cilju obezbeđenja javnog reda od strane italijanskih vlasti treba u potpunosti primeniti na svim anektiranim teritorijama u nadležnosti 2. armije.² Pomenutu vlast preuzimaju i to: komanda V armijskog korpusa na anektiranim teritorijama riječkog područja, komanda XI armijskog korpusa na

¹ Prepis dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, reg. br. 12/3, k. 382.

² Dvadeset petog jula poverio je italijanski kralj Vitorio Emanuele III maršalu Pjetru Badolju (Pietro Badoglio) mandat za sastav nove vlade i komandu nad oružanim snagama (pošto je prethodnog dana Veliki fašistički savet — Gran Consiglio del fascismo — izglasao nepoverenje dotadanjem predsedniku vlade Benitu Musoliniju). Nakon obrazovanja vlade, maršal Badoljo je izdao proklamaciju kojom je, pored ostalog, obavestio italijanski narod da je „staranje nad javnim poretkom povereno vojnim vlastima" (Stato maggiore del esercito, Cronologia della seconda guerra mondiale, Editrice Faro, Roma, 1948).

teritoriji Provincije Ljubljana, komanda XVIII armijskog korpusa na teritoriji provincija Zadar i Split, sa izuzetkom ostrva obuhvaćenih teritorijom u nadležnosti VI armijskog korpusa, koji će na njima preuzeti odgovarajuću vlast.

Preuzimanje vlasti treba objaviti stanovništvu pomoću plakatiranih proglaša na dva jezika, sastavljenih na osnovu direktiva predsednika vlade od 26. o.m.; ove direktive treba smatrati kao načelne, vodeći računa o specifičnim uslovima i lokalnoj situaciji.

Mada je sprovođenje mnogih naređenja već u toku, ona se ipak moraju obuhvatiti proglasom i ponoviti, tako da zajedno sa novim naređenjima sačinjavaju jednu organsku celinu, saglasnu direktivama vlade, koja reguliše celu materiju.

O preuzimanju vlasti i proglasu, komande V i XI armijskog korpusa izvestiće prethodno prefekta Kvarnera i visokog komesara Provincije Ljubljana. Komande VI i XVIII armijskog korpusa na isti način će izvestiti guvernera Dalmacije, a zatim prefekte Zadra i Splita, i u odnosu na njih preuzeće efektivnu vlast.³

Očekujem potvrdu o efektivnom potpunom preuzimanju vlasti.

General Roboti

Tačnost prepisa overava:
oficir na službi:

[potpise nečitak]

M.P.⁴

³ Vidi dok. br. 96.

⁴ Okrugni pečat: Komanda 2. armije — Rim.